

Iszlám-Közel-Kelet tanulmányok

BCE-TK nemzetközi tanulmányok (BA) II. évfolyam
2008/2009, tavasz

Tartalom

Kurzusinformációk

1. Bevezetés a Közel-Kelet és Észak-Afrika tanulmányozásába
2. A közel-keleti és észak-afrikai államok létrejötte és függetlensége
3. Az iszlám reformmozgalom és az I. világháború
4. A Közel-Kelet története
5. Az arab-izraeli kérdés
6. Irak, Irán és az Öböl-háborúk
7. Iszlamizmus
8. A Közel-Kelet helye a világban
9. Törökország
10. Az Egyesült Államok közel-keleti politikája: a hidegháborútól Obamáig
11. Irán

Közreműködtek

Bozsik Viola

Damokos Bence

Kovács Imi

Marosi Réka

Nguyen Pham Bao Quynh

KURZUSINFORMÁCIÓK

Kurzus ideje, helye: szerda, 9:40-11:00, C 316.

Oktatók: Csicsmann László, Najat Shamil Ali, Nemzetközi Tanulmányok Intézet

www.diplomacia.hu

laszlo.csicsmann@uni-corvinus.hu

ali.najat@uni-corvinus.hu

Vizsgainformáció: a vizsga szóbeli (előadások + kötelező irodalom)

Kötelező irodalom:

- Arthur Goldschmidt: A Közel-Kelet rövid története. Macenas Könyvek. Budapest, pp. 205-422
- Rostoványi Zsolt: Az iszlám világ és a Nyugat. Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága. Corvina Kiadó, 2004. 4-7. + 9. fejezet
- Csicsmann László: Iszlám és demokrácia a Közel-Keleten és Észak-Afrikában, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2008 (III. fejezet, 175-204. o.)

I. BEVEZETÉS A KÖZEL-KELET ÉS ÉSZAK-AFRIKA TANULMÁNYOZÁSÁBA

1.1. A fogalom eredete, a régió változó értelmezése

- Közel-Kelet, Közép-Kelet, Észak-Afrika, Maghreb
- „Middle East” (’Közép-Kelet’, magyarul Közel-Kelet): a brit diplomáciához köthető, eredete a 19.-20. század – eurocentrikus megközelítés
- 19. sz.-ban és korábban a következő felosztást alkalmazták:
 - o Near East (Balkán és az Oszmán Birodalom)
 - o Middle East (a Perzsa-öböl térsége; sokszor beleértve akár még Indiát is, ma azt mondjuk, hogy Iránig tart)
 - o Far East (Kína, Japán, Délkelet-Ázsia)
 - o európai nézőpontból születtek ezek a fogalmak, eleve negatív jelentésűek, mert a térség gyarmatosításához kötődnek (Kínából nézve a Közel-Kelet pl. nyugatra lenne)
- nem a térség népei maguk találták ki ezt a fogalmat
- történelmi fogalmak még:
 - o Levante: angol és francia nyelvben is használt fogalom, alapvetően a Földközi-tenger keleti területét jelenti; etimológiai eredete vitás, ötletek:
 - francia „lever” = emelkedni: itt kel a nap
 - Velencétől keletre levő területek; Szíria, Libanon, Izrael (+ Palesztin Hatóság), Jordánia
 - o Szentföld: történelmi jelentőségű kifejezés, kapcsolódik szorosan a három nagy világvalláshoz, a Jordán folyótól nyugatra eső területeket szokták a Szentföldnek nevezni, ez nem csak a mai Izrael, hanem inkább a történelmi Palesztina területe

1.2. Közel-Kelet ma:

- szűkebb értelmezés: Egyiptomtól Iránig bezáródóan terjedő térség
- északon: Törökország és Irán határolja, beleértve az Arab-félszigetet is
- tágabb értelmezés: Észak-Afrika is beletartozik

1.3. Elkülönítése az arab világtól:

- a kettő javarészt azonos, de van néhány ország a Közel-Keleten, amelyek nem részei az arab világnak: Izrael, Törökország, Irán
- arab világ: Arab Államok Ligájának (Arab Liga – 1945-ben jött létre, székhelye Kairó) tagjait tekintjük a részének: 22 tagja van, összlakosságuk megközelítőleg 340 millió fő (ők nem mind arabok) területileg mintegy 14 millió négyzetkilométer a kiterjedése
- Maghreb: Arab-Nyugat: „ahol a nap nyugszik”: Mauritánia, Marokkó, Algéria, Tunézia, Líbia; (Nyugat-Szahara), történelmileg kb. Líbia közepén ér véget, de az egész területet tartozónak vesszük
 - o Nyugat-Szaharában politikai területi konfliktus van, státusza vitatott, ma nem nevezhető államnak, a terület nagy része marokkói megszállás alatt áll
- Masrek (Mashriq): Arab-Kelet: „ahol a nap kel”: minden ország, amely a Maghrebtől keletre van (ez a tágabb értelmezés; van egy szűkebb):
- Nílus-völgy államai: Egyiptom és Szudán
- Dzsibuti, Szomália, Comore-szigetek: nem Közel-Kelet, Afrika szarva; ezek is részei az Arab Ligának
- Ázsia:

- Arábiai félsziget: Szaúd-Arábia, Jemen, Omán, Egyesült Arab Emírátsok, Katar, Bahrein, Kuvait
- a termékeny félhold: történelmileg használt fogalom: Nílus, Eufrátesz és Tigris folyásához kapcsolódott, ezek a mezőgazdasági termelésre leginkább alkalmas területek, ma Izrael (nem része az arab világnak), Palesztin Nemzeti Hatóság (nem állam, hanem születő félben lévő állam), Jordánia, Szíria, Irak, Libanon
- összesen 21 állam + Palesztin Nemzeti Hatóság

1.4. Iszlám világ vs. arab világ

- az iszlám a tágabb
- ma az iszlám konferencia szervezetének (alapítva: 1969, székhely: Rabat) tagjait értjük alatta
- 57 tagállama és sok megfigyelő státusban lévő tagállama van, ebből az 57-ből csak 22 arab ország
- valamennyi kontinensen van belőle, Európában pl. Albánia és Törökország, van sok afrikai ország, sok ázsiai, és még Latin-Amerikában is: Suriname
- Oroszország: megfigyelői státus (jelentős muszlim kisebbsége van!)
- a világon kb. 1,5 milliárd muszlim él (a kereszténység a legnagyobb vallás, kb. 2,1-2,2 milliárd fővel)
- politikailag Afrika a legfontosabb, de itt csak 300 millió muszlim él
- népesség szempontjából az indiai szubkontinens a meghatározó: 450 millió fő
- Indonézia a legnépesebb muszlim állam, kb. 200 millió fő
- a Közel-Keleten demográfiaiailag 3 ország emelhető ki: Egyiptom, Törökország és Irán, egyenként 70-70 millió fővel
- a terület gazdaságilag sokszínű, például ide tartozik az egy főre eső GDP-ben a világon legjobb Katar (80 870 dollár/fő), és tartoznak ide a legszegényebbek közül is: (Szomália 600 dollár, Jemen 2 335 dollár)
- az arab világ átlaga 6 800 dollár/fő
- a világ kőolajkészletének 60, földgázkészletének 30-35%-a tartozik a Közel-Kelethez

1.5. Kőolaj:

- Szaúd-Arábiáé a világ legnagyobb kőolajkészlete
- Irak a második (állítólag ha itt rend lenne és újraindulna a bányászat, övék lenne a legnagyobb készlet, az adat ugyanis *ismert* kőolajkészletekről beszél)
- Irán a harmadik
- a Közel-Keleten a legolcsóbb az olaj kitermelési költsége (akár 1\$/hordó!)
- nem csak a nyugati világnak fontos emiatt, hanem egész Ázsiának!
 - főleg Kínának, Indiának és Japánnak
 - Kínában és Indiában a gyors gazdasági fejlődés növekvő kőolajigénnyel jár

1.6. Földgáz

- Irán az első
 - probléma: az elmúlt években a feldolgozó kapacitás elég rossz (mert szankciós rendszerek vannak ellene, '79 óta megromlottak az iráni-USA kapcsolatok), ezért nem tud exportálni
- Katar a második
 - India és Kína is kacsingat ezért Katar felé

- India megállapodást kötött Katarral arról, hogy a tenger alatt lefektetnek egy földgázvezeték
- a kőolaj könnyen szállítható (hajók, vezetékek), a földgáz sokkal nehezebben
- nemcsak a készletek fontosak, hanem hogy ezeken az országokon keresztül kell húzni a vezetékeket Ázsia és Európa között!
- nem minden arab muszlim, és nem minden muszlim arab
- az arab világ 340 millió lakosából vannak jelentős keresztény közösségek is!
 - pl. Egyiptom: a koptok kb. 10%-át teszik ki a lakosságnak (5-7 millió fő)
 - a koptok szerepe ráadásul jelentős az üzleti-politikai életben
 - a palesztinok között is sok a keresztény (15-20% is lehet)
 - Libanon: a lakosság felét teszik ki különböző keresztény közösségek
 - és ezekben az országokban zsidók is élnek, még ha '48-ban, Izrael megalakulásakor sokan el is mentek oda

Vallás:

- Irán: síita iszlám (ezen belül is a 12-es irányzat)
- Irak: a lakosság 60%-a síita iszlám
 - Huszein szunnita volt, tehát 2003-as megbuktatásáig a hatalom a szunniták kezében volt
 - Irakban síita arabok, szunnita arabok és kurdok laknak (utóbbiak nagy része szunnita muszlim)
- az Öböl térségében is élnek síita közösségek (pl. Bahrein, Jemen, de ezekben csak kisebbségben vannak)
- Szíria: aleviták (síita iszlám egyik leágazása)
 - a jelenlegi vezetés is alevita, és a katonaság jelentős része is
- Libanon: drúzok
 - ez is a síita iszlám egyik leágazása

1.7. Etnikai kisebbségek a térségben:

- É-Afrika: berberok
 - vita, hogy egyáltalán arabok-e
 - van önálló nyelvük, kultúrájuk, és már azelőtt itt laktak, mint ahogy az arab kultúra megjött
 - Marokkó, Algéria, Líbia
 - több tízmillió fő!
- kurdok
 - kb. 40 millió fő
 - Törökországban a legtöbben (12-15 millió fő)
 - Iránban kb. 5-7 millió
 - Irakban 4-5 millió
 - Szíriában 1,5-2 millió
 - és másutt is
 - Kurdisztán összefüggő területet alkot
- térség sajátossága: fegyveres konfliktusok intenzitása, magas katonai kiadások
- pl. Szaúd-Arábia rendszeresen vásárol fegyvereket az USA-tól
- válságócok:
 - Nyugat-szaharai probléma
 - Algéria
 - 92-97: polgárháború

- kiváltó ok: 91 decemberében egy kvázi demokratikus választáson egy iszlamista szervezet győzött, de ezt a kormány és a katonaság nem vette jó néven, ezért eltörölték a választás eredményét és megsemmisítették a szervezetet
- Líbia
 - Kadhafi elnök
 - 80-90-es években az USA nemzetközi terrorizmussal vádolta
 - '88, Lockerby-merénylet: a Pan Am egyik gépét állítólag líbiai közvetítéssel robbantották fel a skóciai Lockerby felett
 - ezután Líbia precízen kiad minden kért adatot, „jó fiú” lesz
 - ma már nem válsággóc
- Szudán
 - északon arab kultúra, délen afrikai törzsek, ezek találkozása konfliktust szül
 - nyugati terület: darfuri konfliktus
- Ázsiában:
 - palesztin-izraeli (tágabban: arab-izraeli) konfliktus, napjaink egyik legnagyobb biztonságpolitikai kihívása
 - Irak
 - a 2003-as háború következményei negatívak a Közel-Keleten
 - nemhogy békét nem hozott, de a környező országokat is negatívan érintette
 - Irak destabilizáló tényező!
 - Irán
 - ambíciók, nukleáris program
 - sem Izraellel, sem az USA-val, sem egyéb mérsékelt államokkal (Egyiptom, Szaúd-Arábia) nem értenek egyet
 - megerősödése az iraki háború következménye!
 - vezető középhatalmi szerepre törekszik
 - Szaúd-Arábia és Egyiptom egy platformon van ellene, és még egyéb államok is konferencián ültek össze, hogy mit kezdjenek Iránnal

II. A KÖZEL-KELETI ÉS ÉSZAK-AFRIKAI ÁLLAMOK LÉTREJÖTTE ÉS FÜGGETLENSÉGE (1798-1920)

2. 1. Kezdetek:

- növekvő európai befolyás: reformokra, modernizációra ösztönzi a térség vezetőit
- 1920: a San Remó-i konferencia után szilárdul meg a népszövetségi mandátumrendszer
- 1798: Napóleon partra száll Egyiptom partjainál, és visz tudósokat, szakértőket is
 - a modern korban ekkor találkozik először Európa és a Közel-Kelet
 - ráadásul Európát a felvilágosodás, a francia forradalom eszméi tartották lázban
 - a közel-keleti népek, vezetők ekkor jönnek rá arra, hogy az elmúlt évszázadokban ez a kérdés stagnált, elmaradottság jellemzi az azóta nagyhatalommá vált Európához képest
 - igény jelenik meg a felülről jövő reformra
- az egész Közel-Kelet Marokkó és Szudán kivételével az oszmánokhoz tartozik

- a szultánok elkezdik „megmenteni” az Oszmán Birodalmat, lehetőség szerint úgy, hogy visszatartsák az európai befolyás növekedését (ez nem sikerült...)

2.2. III. Szelim (1789-1807), az első reformer szultán

- nizán-i dzsedid: „új rend” meghirdetése
 - ezt befolyásolják az európai (főleg a francia) események, valamint a napóleoni expedíció is
 - főleg a katonaságot és az oktatást próbálja európai mintára átszervezni
- miért? mert folyton vereséget szenvednek Európától az 1600-as évektől kezdve!
- folyamatosan veszít a területeiből
- modern katonai oktatást, katonai akadémiát akarnak felállítani → cél az ütőképesebb katonai erő
- fő ütőerő a janicsárság, nekik vannak a legnagyobb szerepeik a régi sikerekben, a reform miatt azonban éppen ők szólnak fel, mert féltik a privilégiumaikat
- az oktatást is európai mintára szervezik át
- ebben az időszakban a térségben kommunikációs forradalom zajlik
 - elterjed a nyomtatás
 - újságok jelennek meg
 - könyveket adnak ki
 - az európai mintát akarják átültetni a gyakorlatba
- a konzervatív vallási elit (ulema) ellenzi az oktatási reformot, főleg mert európai mintán akarják megvalósítani
- Szelim és az őt követő szultánok a nyugati államszervezési modellt importálják ebbe a térségbe
- eddig birodalom volt (határai sem voltak, folyton változtak, évszázadokon keresztül nem is jelölik!)
- a 19. sz.-ban meghúzzák a Perzsa és az Oszmán Birodalom közti határt (1847)
- állami erőszak-monopólium birtoklása a szultánok részéről, egyre erőteljesebben
- akik ellenállnak a reformoknak, azokat is szépen lassan eltávolítják
- kiütik a hatalmi rendszerből az „ellensúlyokat”, pl. janicsárokat, ulemát
- Szelim volt az első szultán, aki eldöntötte, hogy állandó diplomáciai követségeket kell nyitni Európa államaiban
- a további reformokat az európai események is befolyásolták, követelik az újabb reformokat
- 1826-ban II. Mahmud felszámolja a janicsárságot

2.3. Tanzimád-korszak (1839-1876)

- 1839-1861: Abdülmedzsid
- tanzimád: újjászervezés
- két szultáni kéziratot ad ki
- 1839: *hatti-saríf* nevű kézirat: a szabadságjogok terén hoz jelentős változást
 - tartalmazza az élet, becsület, magántulajdon biztonságát, szentségét
 - később ez teszi lehetővé az európai hatalmak térnyerését a területen
 - tartalmazza egy igazságosabb adórendszer alapjait is
 - a hadseregben sorozást vezetnek be
 - francia mintára tartományi közigazgatási rendszert vezetnek be (centralizálják)
 - kimondják a vallások közti egyenlőséget → elkezdik felszámolni a millet-rendszert (korábban a felekezetek vallási autonómiával rendelkeztek, most ezt a rendszert elkezdik felszámolni)

- bankrendszer felállítása (ez is francia minta alapján)
- iszlám jogot (saría) és nyugati jogrendszert ötvöző rendszer kezd kiformálódni
- 1856, krími háborút követően: *hatti-humajun*
 - megengedik a keresztények számára is engedélyezik, hogy bármilyen hivatalt betöltsenek a birodalomban, és katonai szolgálatot is engedélyeznek
 - külföldieknek is engedélyezi a magántulajdon szerzését
 - ez növekvő európai befolyást eredményez
 - infrastrukturális reformokat vezet be (útépítés, közlekedésfejlesztés)
- fellendül a szellemi élet ebben az időszakban Isztambulban
- 1850: létrejön az Oszmán Tudományos Akadémia
- egyetemek alakulnak, újságok, fellendül a kultúra → európaizálódás
- a tanzimád-korszak 1876-ban ér véget

2. 4. II. Abdülhamid (1876-1909)

- Európa épp a balkáni válság közepén volt
- ő „Véreskezű” néven híresül el
- első intézkedése (Európa, és a birodalmon belüli egyéb csoportok - főleg az ifjútörökök - követelésére) az írott alkotmány – belga mintára (1876)
- kétkamarás parlamentet vezet be
 - a felsőház tagjait a szultán nevezi ki
 - az alsóházat (képviselőházat) választások útján töltik fel
- 1877-ben meg is tartják a képviselőházi választást, de 1878-ban fordulat kezdődik, mert a szultán feloszlatja a parlamentet, és egy önkényuralmi rezsime veszi kezdetét
- az európai reformok az állami erőszak-monopóliumot adják a szultán kezébe, ez teszi lehetővé a zulum nevű önkényuralmi időszak létrejöttét (ez már az Oszmán Birodalom végnapjait jelzi)
- az ifjútörök mozgalom főleg olasz mintára szerveződik (carbonarik), elsősorban az európai nacionalizmus sajátosságait felhasználva
- létrehozzák az Egység és Haladás Bizottságát, amely megfogalmazza, hogy újabb reformokra van szükség
- konkrétan az oszmánizmus eszméjét fogalmazzák meg (oszmán nemzet, pánoszmánizmus)
 - szerintük egységes oszmán tudat létezik, ez alapján a birodalom területén élő kisebbségek számára autonómiát lehetne biztosítani
 - szerintük a Birodalom megmenthető ezáltal
- 1908-ban formálisan hatalomra kerülnek, 1909-ben megdöntik Abdülhamid uralmát
- nem váltják be az ígéreteiket, mert eddigre már a török nacionalizmus hatása alá kerülnek, és inkább a török nemzet gondolatát fogalmazzák meg (pántürkizmus)
 - a birodalomban élő nem törökök (főként arabok) számára hátrányos következményekkel jár
 - ebben az időszakban már megállíthatatlan volt a birodalom felbomlása
 - az arabok ugyanis megfogalmazzák, hogy fel kéne bomlasztani a birodalmat

2. 5. Egyes tartományok reformjai

- főleg az arab területekhez kötődnek
- 19. sz.: arab reneszánsz (nahda)
- leggyakrabban két területre összpontosulnak a reformok:

- Egyiptom (legkorábban, hiszen Napóleon itt szállt partra)
- Szíria (abban az időben Nagy-Szíria volt, magában foglalta Libanont, Palesztinát, Jordánia nagy részét)
- reformok célja itt is az Oszmán Birodalom egyben tartása (most még...)
- Egyiptomban Mohamed Ali
- 1801-ben a franciák visszavonulnak Egyiptomból, 1803-ban az angolok is elhagyják
- Ali 1805-ben megszerzi a szultán hatására a kormányzói posztot, és ezzel Egyiptom tartomány élére áll
- az ő reformjai az egész tanzimád-korszakot megelőzik időben
- elsősorban gazdasági jellegű reformok, részben politikaiak
- az ipari és katonai fejlesztések kiemelhetőek (francia mintára)
- Ali alatt áttérnek a naturálgazdálkodásról az árutermelésre
- bizonyos termékek exportja is megkezdődik, ennek célja: minél több pénz álljon rendelkezésre a reformokhoz, csak hogy ez is az európai befolyást fogja erősíteni
- modern gazdasági struktúrát alakít ki, korábbi földrendszert felszámolja
- Egyiptomot az oszmánok 1517-ben kebeleztek be
- a 13. század óta a mamelukok állnak az élén
- a bekebelezés után sem volt változás, a mamelukok megtartották hatalmukat, de Ali úgy dönt, leszámol velük, ez 1811-ben megtörténik
- hadjáratokat is indít a Közel-Keletre, főleg az Arábiai-fsz-re, valamint Szíria felé
- évről évre egyre nagyobb területeket foglal el, pl. Nagy-Szíria területét (itt is reformokba kezd)
- elfoglalja Mekkát, Medinát, az Arábiai-fsz. legnagyobb részét, ahol Szaúd-Arábia alapítóival, a vahabitákkal kerül szembe
- az európai hatalmak megijednek katonai hatalmától, félnek, hogy a birodalom összeomlását okozhatja
- 1833-ban elismerik Ali önállóságát Szíriában és Egyiptomban
- 1840-ben megengedik neki, hogy dinasztiát alakítson Egyiptomban, tehát a tartományt megkapja, ezután formálisan el is szakad az oszmánoktól
- reformjai ösztönzik a tanzimád-reformokat
- Ali 1849-ig őrzi meg a pozícióját, utána rokonai kerülnek hatalomra

Algéria

- Algériában 1830-ban francia sereg jelenik meg gyarmatosítási szándékkal
- gazdaságilag nagyon fontos volt + civilizációs misszió
- ellenállás szerveződik a franciákkal szemben, Abd al-Kadir áll az élére, törzsi hadsereget szervez a franciákkal szemben
- harcok robbannak ki, tárgyalóasztalhoz kényszerülnek a felek → 1837-ben a franciák beleegyeznek, hogy Abd al-Kadir az ország belső területeit megtarthassa, önálló tartományt szervezhet ott, míg a tengerparti sáv a franciáké lesz
- al-Kadir befelé fordul, a törzsi közigazgatásra épülő struktúrát hoz létre, törzsi hadsereget szervez, mindenféle európai irányú reformot elutasít
- 1844-ben súlyos vereséget szenvednek a franciáktól, hosszú harcok kezdődnek, majd 1848-ban Franciaország hivatalosan is gyarmatosítja Algériát
- kisebb felkelések később is voltak, de egyik sem jelentős

Tunézia

- Tunézia élén a vej áll
- reformok kezdődnek! Alihoz hasonlóan ők is a reformoktól várják az önállóság megtartását

- 1861: a Közel-Keleten elsőként születik meg az írott alkotmányuk, innentől parlament is működik!
- a választások azonban itt is csak félig-meddig sikerülnek
- ezekben az évtizedekben a Közel-Kelet mindent lemásol Európáról, többek közt az intézményrendszert is (alkotmány, parlament, stb.) megszilárdítják
- a modernitás intézményeit elkezdik lemásolni, de a mögöttük lévő tartalmat, filozófiát nem tudják átvenni, tehát az intézmények nem is fognak úgy működni, mint Európában
- pl. a pártokat az olasz fasizmusból másolják le, az ilyesmi problémákat fog okozni!
- pl. Szaddam Huszein is valahol Európa „terméke”!
- gazdasági eladósodás a '60-as években jelentkezik Tunéziában (tőke kellett a reformokhoz)
 - már 1869-től nemzetközi pénzügyi ellenőrzés alá kerülnek
- 1881-ben a franciák a vejjére rákényszerítik a protektorátusi szerződést!
- különbség: Algéria gyarmat lesz, Tunézia protektorátus

Libanon

- Libanon-hegység térsége Szírián belül: az 1850-es években felekezeti konfliktus alakul ki a nagyszámú maronita keresztények és a drúzok között
- erre a konfliktusra a franciák felfigyelnek, és a keresztények védelmezőjeként beavatkoznak
- francia hatásra engedélyezik a birodalmon belül a Libanon-hegység autonómiáját, ráadásul úgy, hogy egy keresztény álljon az élén
- ekkor kezdődnek el a mai államok gyökerei kialakulni!

Egyiptom

- Egyiptomban Mohamed Ali után a rokonai folytatták a reformokat
- 1866 óta van parlament (akkori neve: konzultációs gyűlés), 75 tagját közvetett választásokkal választják
- Szezei-csatorna: 50-es évek végén a franciák kezdik építeni, 1869-ben nyílik meg a forgalom előtt
- a Szezei-csatorna Társaság részvényesei a franciák és az egyiptomi állam
- csak hogy Egyiptom is eladósodik, ezért 1875-ben kénytelen eladni a részvényeit Nagy-Britanniának, ezzel megkezdődik a brit befolyás
- Egyiptom is nemzetközi pénzügyi ellenőrzés alá kerül 1878-tól kezdve
- ebben az időben születik meg az egyiptomi nacionalizmus (Ahmed-Arábi hadügyminiszter vezeti), főleg az angol és francia befolyás ellen próbál fellépni
- 1880-as évek elején bontakozik ki a mozgalom, ami a briteket katonai beavatkozásra kényszeríti: 1882-ben leszámolnak a nacionalistákkal, Egyiptom ekkortól kezdve brit befolyás alá kerül, ők kezdik meg Egyiptom átszervezését, gyarmatosítását
- 1882-től Egyiptomban a britek is folytatják a reformokat, érdekük hogy a nyersanyagokat, főleg a gyapotot elhozzák maguknak
- Nagy-Britannia és Egyiptom elhatározzák, hogy közösen gyarmatosítják Szudán területét
 - Egyiptomnak a Nílus miatt fontos, a briteknek pedig az ott élő keresztények miatt
- csak 1898-ban sikerül Szudánt elfoglalni, ekkortól a neve: Angol-Egyiptomi-Szudán
- jogilag: kondomínium (mert ketten gyarmatosították)
- kettéosztják közigazgatásilag, északon Egyiptom, délen a britek gyakorolnak fennhatóságot

- az európai térnyerés minden országban gazdaságilag kezdődik, majd politikai-katonai térnyeréssé változik

III. AZ ISZLÁM REFORMMOZGALOM ÉS AZ I. VILÁGHÁBORÚ

3.1. Az iszlám reformmozgalom

- Oszmán Birodalmon belül bontakozik ki.
- Cél az iszlámot megreformálni, hogy képes legyen felvenni a versenyt Európával.
- Antikolonista, európai befolyást ellenző.
- Két szerzőre utal a szakirodalom
- **Dzsama al-din al-Afgháni**
 - Származását tekintve akár lehetett afgán is, de inkább Perzsiában, Iránban született. 1838-tól 1897-ig élt. Tevékenysége, szellemi öröksége a mai napig meghatározó.
 - Iráni fiatal éveit leszámítva főként Egyiptomban fejt ki politikai tevékenységét. 1870-es években járunk, egy évtizedet tölt el ott. Az al-Azhar egyetemen tart előadásokat, ez a szunnita iszlám legtekintélyesebb iskolája a Közel-Keleten, Kairóban van.
 - Őt tartjuk a pániszlamizmus előfutárának. Iszlám vallású népek összefogására, iszlám egységre szólít fel.
 - Hangoztatja, hogy az előző évszázadokban csak követték a kialakult iszlám jogrendet (iszlám négy jogforrása alapján a 10. századra kialakul az iszlám jogrend, ezután stagnálás időszaka kezdődik)
 - Utánzás helyett az idzstihádra kell fordítani az energiát, azaz saját interpretációra.
 - Kairóban brit-ellenes beszéd, 1879-ben távoznia kellett Egyiptomból.
 - Párizsba megy, ami általában a közel-keleti elit olyan helyszíne volt, ahol gyakran találkoztak. Francia forradalom eszméi a meghatározóak.
 - Isztambulba megy utána. Életének utolsó éveit itt tölti, a szultán tanácsadója lesz. II. Abdul Hamid volt ekkor a szultán. Al-Afgháni 1892-től tartózkodik itt tehát. Hamar összevitatóznak különböző kérdéseken
 - Tanácsadó volt. A pániszlamizmust a szultán is jó ötletnek tartotta, de különbség van köztük: a szultán Isztambul központtal akarta ezt megvalósítani, al-Afgháni pedig kategorikusan elutasította ezt.
 - Ez után házi őrizetben élt, majd meghalt
 - Protestáns iszlám feltalálója, vagy legfőbb képviselője.
 - Írásai, beszédei a Nyugattal kapcsolatban ambivalensek: lehet tanulni, át kell venni sok dolgot, tudományos, technológiai eredményeket, vívmányokat. El kell ismerni, hogy ezekben a Nyugat magasabb szintre jutott. DE! Amit nem szabad átvenni, az a társadalmi fejlődési modell, ebben a saját hagyományokra, az iszlámra kell támaszkodni: tehát ez kettősség!
 - Ezen utóbbi gondolatok nagyon meghatározóak a későbbiekben
- Mohamed Abduh
 - kortársa Afgháninak, a 19. század második felében, 1849-1905 között élt
 - Kairói egyetemen fejt ki a tevékenységét. sokkal inkább a vallási oldalra koncentrált (Afgháni a politikaira)
 - tevékenysége óriási, hiszen újságokban jelenteti meg pl. cikkeit. kommunikációs forradalom (nyomtatás, újságok). hosszasan érvel amellel, hogy az iszlámot meg kell újítani, a tradíció sötét követése értelmetlen, az elmaradottság oka részben ebben keresendő.

- emberek és vezetők követik.
- Az isteni kinyilatkoztatás (Korán) összeegyeztethető az emberi ésszel, értelemmel (felvilágosodás)
- Ő volt az egyik előfutára a „női emancipációnak”
 - az egy dolog hogy a Korán azt mondja, hogy 1 férfinak 4 felesége lehet, de ez történelmi hagyomány, szembe kell vele fordulni, el kell törölni, követése értelmetlen, be kell vezetni a monogámiát, a nőket be kell vonni a társadalomba, különösen az oktatásba.
- őt is számúzik egy idő után Egyiptomból, főként Párizsban kénytelen kifejtetni a tevékenységét
- haláluk után ez az iszlám reformmozgalom kettéválik.
 - Modernizmus: a Nyugattól át kell venni, le kell másolni lehetőség szerint minél több mindent, a térség felzárkózásának kulcsa a Nyugat. Le kell másolni szinte mindent Európáról: az intézményeket, a parlamentet, a gazdaságot. Gyakran azt mondják, az iszlám a fejlődést gátolja. Afgáni és Abduh nem ezt mondta, csak kiragadták belőle ezt az elemet! 1960-70es évekig bezáróan ez a meghatározó. A szocialista eszme átvétele is egy idegen kísérlet arra, hogy felzárkózzon.
 - Iszlamizmus: (gyakran iszlám fundamentalizmusnak hívják az USA-ban és Európában) iszlámot kell alapnak tekinteni, az elmaradottság oka épp a Nyugattól való másolás. Iszlám hagyományok primátusa. 1960-70-es években élénkül meg a Köze-Keleten és Észak-Afrikában, és a 90-es évekig meghatározó. Ennek döntő oka az, hogy a 60-70 es években modernizációs válság (külön téma lesz) uralkodik.

3.2. Az arab nacionalizmus születése

- A modernizmus folyományaként a 19 sz. második felében az arabság átveszi Európától a nacionalizmus eszméjét.
- Meghatározó volt ebben Egyiptom és Szíria. Az arab elit Párizsba és különböző európai városokba látogat, megismerkednek a nyugati filozófiai hagyományokkal és politikai ideológiákkal. ekkor a nacionalizmus a legmeghatározóbb. Késve jut el a Közel-Keletre. A nemzeti ideológiai megszületését segíti, hogy nagy számban érkeznek protestáns misszionáriusok (amerikaiak) a térségbe.
- Az arab keresztényeket megismertetik (Szíria főként) bizonyos európai művekkel. Fordítási tevékenység, végül nyelvújítással is párosul.
- A nacionalizmus első képviselői arab keresztények voltak. Az arab népek összetartoznak.
- Ennek a nemzettudatnak első megfogalmazója: Abdul Rahman al-Kavakibi (1849-1903)
 - Az arab küldetés tudatot hangsúlyozza: kiválasztott nép, az iszlám először az araboknak jött el... ☺
 - Az iszlám az egész emberiségnek szól, szó sincs arról, hogy csak az araboknak. Az Oszmán Birodalom helyén Mekka központtal egy arab kalifátust kell szervezni.
 - Az ő munkássága nyomán más szerzők továbbmennek, megfogalmazzák az iszlám umma alapján az arab umma fogalmát.
 - Umma: 7. századtól kezdve valamennyi muszlim hívót egyesítő közösség. Történetileg valamennyi muszlim hívót jelenti, a területet figyelmen kívül hagyva, az egész világon összetartozás-érzést jelent a muszlimok számára.

- Létezik egy ilyen arab egység, összetartozás-tudat. Különbség, hogy területi alapon fogalmazzák meg. Az arabok jól körülhatárolható területen élnek. Megindul egy hosszú, évszázados vita, hogy ki tekinthető arabnak.
 - Például a berberék Észak-Afrikában, akik részben megtanulnak arabul és részben átveszik a kultúrát, ők minek számítanak?
- amúgy mindenki arab, aki arabul beszél – kb. így határozzák meg a szerzők.

3.3. I. világháború

- Ezek a nemzeti törekvések különösen ez alatt-előtt fogalmazódnak meg.
- 1914 előtt még abban gondolkoztak, hogy ez a világ megmenthető (reformokkal), így kiálltak amellett, hogy egyben tartsák.
- I. világháború kirobbanása mindent megváltoztat.
- Az Oszmán Birodalom Németország oldalán csatlakozik. A nagyhatalmak is elhatározzák, hogy már nem kell megmenteni Európa beteg emberét, sőt, fel kell számolni, bomlasztani.
- A britek és a franciák megfogalmazzák, hogy itt a vége az Oszmán Birodalomnak.
- A birodalom területén élő arabság is hasonlóan kezdett gondolkodni. Az arabok (főként Szíriában ill. Szaúd-Arábiában) megfogalmazzák, hogy azért váltak elmaradottá, mert az oszmán törökök fennhatósága alá kerültek. Eddig ezt sose mondták!
- Most egyértelműen őket teszik felelőssé, amiért leszakadtak a fejlődésben
- Az Oszmán Birodalom története mára egy negatív elnyomó birodalom képévé vált, a szíriai tankönyvekben hosszasan lehet olvasni erről. Pedig ez nem feltétlen volt igaz!
- Bernard Lewis-könyv: kiderül, hogy annyira nem volt negatív, sőt!
- Mindenki elhatározta, hogy ennek véget kell vetni. Segítsenek, hogy belülről bomlasszák fel.
- Főleg Egyiptomtól tartottak: protektorátust, védnökséget vállalnak felette. Német és török seregek masíroznak Egyiptom felé.
- A britek kapcsolatot keresnek valakivel, méghozzá Huszein-el, a Hidzsában él, egész konkrétan Mekkában. Huszein Mekka sarif, a Próféta leszármazottja és a szent helyek őrzője, hasimiták vezetője.
- Az ő két fiával kezdenek a britek kapcsolatba lépni: ők Abdallah és Fejszál. Először Abdallah-val teremtenek kapcsolatot, 1914-ben. Puhatolóznak. nem vezetett konkrét eredményre. Egy évvel később, 1915-ben személy szerint Huszeinnel lép kapcsolatba a brit kairói főbiztos, McMahon. Huszein-McMahon levélváltás 1916-ig.
- az izraeli-arab konfliktus erre vezethető vissza.
- McMahon ígéretet tesz Huszeinnek hogy létrehozhat az Oszmán Birodalom helyén egy független, egységes arab államot, valamint ígéretet tesz, hogy teljesíti az arab nemzeti törekvéseket. Cserébe egy dolgot kér: Huszein szervezzen meg egy felkelést a szultán ellen, támogatva ezzel Anglia világháborús célkitűzéseit.
- A későbbi levelekben azonban McMahon már pontosan elkezdte körülírni, hogy mely területek nem tartozhatnak majd az államba. Azért fontosak ezek a levelek, mert ebben vesznek ki területeket. Vita a történészek között. Mi nem? Merszin és Alexandretta mai Törökország déli területe. Damaszkusz, Aleppo, Homsz, Hama vonaltól nyugatra eső területek sem.
- Mai Libanon területére vonatkozik ez a kitétel. Francia érdekekre gondolt itt McMahon. A franciáknak a keresztény Libanon volt a legfontosabb ebben az időben, ezt nem hagyta figyelmen kívül.

- Az arabok úgy érvelnek, hogy az egész történelmi Palesztinát, Szentföldet odaígérik számukra.
- Először a briteknek ígérik oda, később zsidóknak is (kétszer odaígért föld...)
- A levélváltás tartalma ma is vitákat vált ki: nyugati történészek szerint itt nem egy független arab államról lehetett szó, hanem brit befolyás alatt álló, arabok által irányított területről. Végül a mandátumrendszerrel ilyesmi valósul meg.
- Az arabok szerint pedig ez egyértelmű utalás a független államiságra.
- 1916 elején véget ér a levélváltás, Huszein megsértődik, mert McMahon alkudozni kezdett a területekről. Nem kötnek megállapodást, Huszein mégis tartja magát ahhoz: 1916 júniusában kirobbantja az ígért felkelést. Az I. világháború végéig tart az arab felkelés, amely Hidzsázból indul ki
- Két fia játszik benne szerepet, évről évre haladnak előre: az I. világháborúban eljutnak Damaszkuszig. Valóban támogatják a brit világháborús célokat.
- miközben ez zajlik, 1916 májusában Szentpéterváron három ország (Franciaország, Nagy-Britannia és Oroszország) titkokban megállapodik a Közel-Kelet területi felosztásáról.
- Sykes, Picot és Szazorov vannak ott.
- megkötik a híres Sykes-Picot egyezményt. Szegény oroszot leghagyják...
- I. világháború utáni felosztást próbálták már letárgyalni.
- Azt kell látni, hogy miközben odaígérik a cuccot Huszeinnek, közben titokban felosztják a Közel-Keletet! Nagy részük van abban, hogy konfliktusok dúlnak!
- Felosztás:
 - o Kék zóna: közvetlen francia irányítás érvényesülne. A mai Törökország déli része, illetve Libanon területe. Emellett ún. A-zónát is kigondolnak, amely nem állna közvetlen francia irányítás alatt, hanem francia befolyási zóna lenne, ez a mai Szíria területére vonatkozik, illetve Irak északi részére, az ún. Moszul tartományra (olaj szempontjából kulcsfontosságú!).
 - o Vörös zóna: közvetlen brit befolyás valósulna meg a mai Irak középső és déli részén, valamint a Perzsa-öböl mentén Kuvaitban, és még néhány kisebb területen. A Perzsa-öböl kulcsfontosságú nekik kezdettől fogva. B-zóna a Közel-Keleten, hatalmas! Ez brit befolyási övezet. egészen Egyiptomtól Perzsiáig, beleértve a mai Jordánia egy részét, és Irak nyugati területét.
 - o Nemzetközi igazgatás alatt álló terület Jeruzsálem és környéke, ezt nem adják senkinek, nemzetközi közigazgatás alatt állna. Haifa városának a környéke is, és még két kisebb terület.
 - o Az oroszoknak két dolgot ígérnek:
 - Tengersizorsók kérdése: megkapják a jogot, hogy az I. világháború után ellenőrizhetik a szorosokat (Boszporusz, Dardanellák)
 - Keresztény szent helyek feletti védnökséget is megkapják.
- Ez a titkos megállapodás ebben a formában nem valósul meg, ennek döntő oka hogy nem lett tovább titkos, mert kiderült. Huszeint mekkai sarif valószínűleg brit ügynökei révén tudomást szerzett erről. szertefoszlatta az arab reményeket
- Viszont 1917-ben hivatalosan kiderül, az orosz forradalom hatására. Konkrétan lehozzák a sajtóban, Oroszország ebben az értelemben el is vágta ennek megvalósítását.
- Oroszország kilép a világháborúból. Breszt-litovszki békével egyértelművé vált, hogy nem fog részesülni ezekből a területekből.
- Óriási felháborodás az arabok körében.
- A Sykes-Picot-egyezmény a mai napig él a Közel-Keleten a fejekben, gyakran bizonyos újságcikkekben is visszaköszön ez a kifejezés, pl. Bush iraki háborúja is

egy „új Sykes-Picot”: a Nyugat már megint csak fel akarja osztani a területet, stb. újraértelmezés, ráhúzás a mai eseményekre.

- Balfour-i nyilatkozat, 1917. nov 2.
 - o Brit részről hangzik el a nyilatkozat: odaígérik a Szentföldet a zsidóság számára. Ekkortól beszélünk kétszer odaigért földről.
 - o Ófelsége kormánya jóindulatulag tekint egy zsidó nemzeti otthon megteremtésére Palesztinában. de semmi sem csorbíthatja az itt élő nem zsidók polgári és vallási jogait.
 - o Ez a palesztinai arabokra vonatkozik.
 - o Legnagyobb vita: polgári és vallási jogokról, de nem POLITIKAI jogokról beszél! azokat igenis lehet csorbítani, és ezt nagyon fájlalják az arabok.
 - o izraeli-arab konfliktus gyökere itt keresendő!
 - o sokan megpróbálják az ókorba, meg Huntingtonhoz visszavezetni, civilizációs gyökerekhez (mi nem szeretjük ezt ezen az egyetemen. területi kérdésként kezeljük).
- I. világháború végén nem a Sykes-Picot egyezmény alapján osztják fel.
- Népszövetségi mandátumrendszer keretében osztják szét a közel-keleti területeket
 - o Palesztina: egyben jelenti az egész területet (történelmi Palesztina), 1920-ban a San Remo-i konferencián döntenek erről. A Népszövetség 1922-ben ratifikálja, ma ez Izrael és a megszállt palesztin területek, illetve a jordán hasemita királyság.
 - Abdallah az I világháború végén elhatározza, hogy szembefordul a franciákkal, főként Szíriára fáj a foga. 1920-ban a Jordán folyótól keletre eső területeket elfoglalja ebből mandátumból (Transzjordániának hívjuk ebben az időben, ettől nyugatra Ciszjordánia van)
 - Elfoglalja a nagyobb városokat, ekkor fenyegetővé válik a britek számára, hogy mi van akkor, ha összeütközik a franciákkal? Nem akartak újabb háborús konfliktust, így mégiscsak megígérték a független arab államot. A britek elhatározzák, hogy ezt a transzjordániai területet kvázi odaadják Abdallahnak, ahol majd felveszi 1921-ben az emír pozíciót. Formálisan, történelmileg az egész egybe tartozik, a transzjordániai emírség elkülönül, de még mindig brit mandátumterület.
 - A hasimiták elfoglalják a területet, ebből lesz a mai Jordánia. 1946-ban Jordán Hasemita Királyság néven lesz ismert, határait vonalzóval húzták meg.
 - Mesterséges államalakulat lesz, 46-tól független.
 - Ezzel kezdődik el a mesterséges államhatárok meghúzása nagyhatalmak részéről (vonalzóval a sivatagban húzogatják a határokat).
 - A terület mindig is Nagy-Szíriának a része volt. Ilyen nem volt eddig, értelmezhetetlen volt. Mesterséges, idegen kreálmány lett. Egy folyóról nevezik el, ill. egy családról a hasimitákról.
 - o A franciák megkapják lényegében Szíriát és Libanont a San Remoi konferencia alapján. Kezdetben nem egységesen irányítják.
 - Több kisebb államra osztják fel. Az I. világháború végén létrehozzák Nagy-Libanont.
 - Történelmileg ez is egy nem létező valami.
 - A 19 sz. közepén a Libanon-hegység körül élő keresztények kapnak egyfajta autonómiát. Ez nem a mai Libanon területe, a franciák

- kiszélesítik, ezt nevezik el nagy-Libanonná. A második világháború után válik függetlenné Libanon néven.
- Alexandrette: Törökország fogja bekebelezni a későbbi években
 - Az I. világháború végén Fejszál eljut Damaszkuszig, ideiglenes kormányt nevez ki, amit ő irányít. Elhatározza, hogy megvalósítja édesapja álmát, és majd kikiált Szíriában egy független arab államot szembefordulva a franciákkal. Egy idő után szíriai királynak tartja magát.
 - A franciák elhatározzák, hogy leszámolnak vele, katonai értelemben is. Elzavarják, de kellett kezdeni vele valamit, ezért a britek kitalálták, hogy Irak élére állítják őt. 1920-ban lényegében Fejszál lesz Irak vezetője, királya. Mindkét mandatumterületen hasimiták kerülnek hatalomra.
 - Irakot három részből rakják össze:
 - Moszuli vilajet: britek kapják, de évekig vita folyt, hogy kié legyen, például a törökök is bejelentik az igényt, de a Népszövetség a briteknek adja (olajtermelés).
 - Bagdadi vilajet
 - Baszra
 - Irak nem létezett eddig! Lázadoznak az arabok (azért nevezték ki Fejszált, mert majd ő rendet rak).
 - Mi történik Huszeinnel?
 - ott marad Szaúd-Arábia területén.
 - 1924-ben az ő hatalmát is megdönti, a Szaúd-család, ami az egész Arábiai-félszigetet egyesíti. Ez lesz az a dinasztia, mely a félsziget jelentős részét birtokolja és hosszabb folyamat eredményeként létrehozza 1932-ben Szaúd-Arábiát.
 - Egy része része volt az Oszmán Birodalomnak, egy része nem.
 - Ez is mesterséges, mindenfajta történelmi alapot nélkülöz a legitimitása, egy családra épül a neve.

3.4. Modern Törökország létrejötte

- Két békeszerződést is kötnek.
- 1920-ban először Sevres-i béke. Olaszországnak, Görögországnak ad Törökország területéből jogosultságokat.
- Később, 1923-ban módosítják a békeszerződést, Lausanne-i béke.
- atyja Musztafa Kemál (azaz Kemál Atatürk – jelentése minden törökök atyja) hadvezér az I. világháború alatt. egyesíti a török nacionalistákat. 1923. október 29.: modern Török Köztársaság kikiáltása.
- megelőzi több hadművelet, amit most nem részletezünk
- Atatürk szerepét hangsúlyozni kell: óriási reformokat valósít meg, Törökország első lesz a sorban, amely európai szekuláris nemzetállamként határozza meg magát.
- Szakit a történelemmel, eltörli a szultánátust '23-ban majd '24-ben a kalifátust is!
- Mohamed halála óta ez a pozíció létezett az iszlám világban, és 1924-ig, ha egy iszlám vezetővel akartunk beszélni, akkor tudtuk, hogy a kalifa ez személy.
- nincs most már semmilyen legitim vezetője, akihez fordulni lehetne (mint mondjuk a pápa)
- óriási tiltakozást váltott ki Indiában, Egyiptomban, mozgalmak indultak a visszaállításra, ami nem volt sikeres.

IV. A KÖZEL-KELET TÖRTÉNETE

- Irán a Perzsa Birodalom része volt, Törökország meg az Oszmán Birodalom központja
- az első világháború után mandátumterületek jönnek létre:
 - o a franciáké volt Szíria és Libanon,
 - o a briteké Irak (bár akkor nem volt egy ország, hanem 3 vilajetből – tartományból – állt), és Palesztina
- Irak északi része Muszul vilajet, közepén Bagdad vilajet, délen Baszra vilajet, mindháromnál a tartomány neve a központ is!
- (a mostani Szíria sem az, ami akkor volt, mert a szíriai vilajetnek több része volt, pl. Libanon)
- északon kurdok, arabok, türkmének vannak, plusz keresztények, akiknek van saját nemzetiségük, (az egyszerűség kedvéért nevezhetjük asszíroknak őket, de a szakirodalom kaldo-asszíroknak nevezi)
- a középső részen arabok vannak, a déli rész meg teljesen arab
- vallás: Irak muszlim ország, 90-95%-a muszlim, de a muszlim valláson belül 2 nagy felekezet van: síita (az egész világ muszlimságán belül csak 10-12%), és szunnita
- Irakon belül a többség (~65%) síita, főleg közepén és délen vannak, de északon is, mert a kurdok közt is vannak síiták, a türkméneknek pedig a többsége az!
- északon sok az olajmező, ezt a nyugati országok is felismerték
- a Sykes-Picot egyezményben az állt eredetileg, hogy az északi rész a franciáké lesz, de aztán az egész az angoloké lett
- az első világháború után Mustafa Kemal Atatürk egy felszabadító harcot indít az országát megszálló erők ellen, felszabadítja a jelenlegi török területeket, és 1923-ban kikiáltja a Török Köztársaságot
 - o ezzel megszűnik az Oszmán Birodalom, szultán nincs már, de a kalifátus létezik 1924-ig, Atatürk ezt csak ekkor szünteti meg
- a kalifa a legfőbb vallási vezető
- a síitáknak saját vallási központjaik vannak (pl. Irakban Nedzsev a szent város), nem ismerik el a kalifákat
- az 1979 februári iszlám forradalom után még nagyobb jelentősége van a saját szent városaiknak

Történeti kitekintés:

- akik nem akarták Ali Bakr-t kalifának, azok lettek a szunniták, Ali hívei a síiták
- nem volt hosszú ideig kalifa
- a második kalifa Omar, nagy harcos, eleinte a próféta ellen harcolt, majd áttért
- az ő idejében kezd terjeszkedni a muszlim birodalom, Észak-Afrikába és Szíriába is eljutnak
- igazságos, bölcs („mint Mátyás király, csak muszlimban”)
- alamizsna, az ötödik pillér: egyfajta adó, a vagyon negyvened részét kellett adni, ezt a közösség szegényei között szétosztották
- Omárt megölik, utána Oszmán jön, az ő idejétől lehet számítani a komaság-rokonság rendszerét... tehát hogy rokonait nyomja be pozíciókba
- Oszmán kb. 10 évig kalifa, őt is megölik
- negyedik kalifának Alit választják, aki Mekkából áttesz a székhelyét Irak déli részébe, Kufah városába
- Mahavija damaszkuszi helytartó is kalifa akar lenni, összecsap Alival, és amikor Ali látja hogy az ellenfél kezében Korán van, úgy dönt, nem harcol ellenük

- seregének egy része mégis harcolna, ezért otthagyják Alit, (ők lesznek a „kivülállók”), végül nem kerül sor csatára
- Alit később megölik, és Mahavija meghal, a fia, Jezid lesz a helytartó Damaszkuszban, és ő is igényt tart a kalifátusra
- akik nem őt akarták, azok üzennek Ali idősebbik fiának, Hasszánnak, hogy legyen ő a kalifa
- nem vállalta, úgyhogy öccse, Huszein indul el kalifának, de Jezid is elindítja seregét, és Kerbela városnál csatáznak, Jezidék mészárlást rendeznek
- Huszein fejét levágják, dárdára tűzik és viszik Damaszkuszba
 - o a mai napig minden évben megemlékeznek ennek évfordulójáról (asúra), ekkor siratják Huszeint)
- ezután az iszlám kalifátus központja átmegy Szíriába, innentől van az Omajjád dinasztia (661-750)
- Abbaszidák, a központ átmegy Irakba
- Bagdadot egy Abbászida kalifa építi fel
 - o jó fekvés: Tigris partja
 - o felvirágzik a kultúra, irodalom, művészet
 - o jönnek perzsák, arabok is, mindenféle náció
- 1258: Hulagi kirabolja Bagdadot, vandál pusztítás
- utánuk jönnek az Oszmán Birodalom emberei (1923-ig)
- kronológia:
 - o 570 Mohamed születése
 - o 610 Korán-kinyilatkoztatás
 - o 622 hidzsra
 - o 632 Mohamed halála
 - o 632-634 Abu-Bakr
 - o 634-644 Omar
 - o 644-656 Oszmán
 - o 656-661 Ali
 - o 661-750 Ommajádok Damaszkuszban
 - o 680 Huszein meggyilkolása Kerbelánál
 - o 750-1258 Abasszidák Irakban
 - o 756-1030 Ommajád-dinasztia Cordobában
 - o 762 Bagdad megalapítása
 - o 1258: Hulagi kirabolja Bagdadot, brutális pusztítást végez
 - o 1299-1923 Oszmán Birodalom
 - o 1453 Konstantinápoly bevétele
 - o 1492 a muszlimok és zsidók kiűzése Spanyolországból
- bővebben: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Kalifa>
- a terület középső része: Medzsd
- a hasimiták a próféta leszármazottai
- egy muszlim vezető összebarátkozik a keresztény angolokkal, és a muszlim kalifa ellen harcol
- miért vállalja ezt? mert megígérik neki hogy létrejöhet egy egységes arab királyság az ő vezetésével
- csakhogy az angolok szerint szó sem lehet királyságról
- Kuvaitban a sejk megállapodik az angolokkal hogy használhatják a területet, de védelmet élvez – oszmánokhoz tartozik, de külön szerződése van az angolokkal

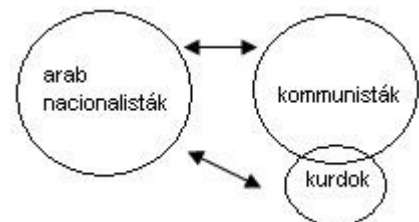
- 1902-ben Abdul-Aziz bin-Szaud egy pár harcossal visszatér Medzsd-re, és kezdi a törzseket egyesíteni (karddal), terjeszti a hatalmát, végül 1924-ben megtámadják és elfoglalják Hidzsázot, 1932-ben pedig létrehozzák a jelenlegi Szaúd-Arábiai Királyságot
- háborúval Jementől egy részt (Asir) elfoglal, így jön létre a jelenlegi szaúd-arábiai terület (1934)
- az angolok Szíria királyává teszik Fejszált
- a síiták nem hajlandók hivatalt vállalni, hanem mezőgazdasággal és kereskedelemmel foglalkoznak
- a katonaság is többségében síita

- Fejszál Irak királya 1921-től.
 - o Mekka Huszein serif fia
 - o Arab hadsereg parancsnoka is volt az I. világháború alatt az Oszmán Birodalom ellen.
 - o Szíriában volt király, de száműzték
 - o Angolok iraki királlyá tették
 - o királyság 1958. július 14-ig állt fenn
 - „imperialista kizsákmányolás korszaka
 - o DE! kevés embert ítéltek el, végeztek ki politikai okok miatt. (csupán 7-8 embert, kommunistákat jobbra)

- IPC (Iraqi Petrol Company) – vezető az iraki olajkitermelésben.
- angolok, amerikai, holland, francia részvényesek, és 5 % örmény is.
- Irak Fejlesztési és Építési Hivatalának létrehozása
- 1936: Fejszál meghal. Fia Gázi, aki arab nacionalista (angolelleses rádiót is működtet Bagdadban)
- 1939: autóbalesetben meghal.
- Fia, II. Fejszál még fiatal. Régens: Abdulilah (II. Fejszál anyjának testvére)
 - o teljesen angolbarát
- Elit: általában szunniták, a síiták nem működnek együtt az angolokkal.
- Kormányban és katonaságnál kurdok, türkmének is és pénzügyeknél zsidók is.
- Irak automatikusan részese lesz a 2. világháborúnak.
- 1932: angol-iraki megállapodás a mandátumterület megszüntetéséről
 - o Irak független, de együttműködik GBR-el.

- II. világháborúban nacionalista mozgalom.
 - o '41: al-Gajláni, a miniszterelnök együttműködve a hadsereggel (pontosabban az iraki hadsereg 4 tábornokával) fellázad a régens ellen, és elkergetik.
 - o A lázadást azonban leverik, a régens visszatér, a 4 katonatisztet a hadügyminisztériumnál felakasztják
 - o al-Gajláni csak börtönbüntetést kap
- '20-as évek forradalma Dél-Irakban
 - o arab törzsek fellázadnak az angolok ellen
 - o fegyverek: puskák az ágyúk és repülőgépek ellen
 - o angolokkal újabb és újabb szerződések
 - 1948. januári a leghíresebb
 - o 1936: államcsínykísérlet – nem sikerül
 - o 1948. szeptember és 1952: újabb felkelések
- 1954: Bagdadi Paktum

- részes országok: Pakisztán, Irak, Irán, Nagy-Britannia, Törökország
- Itt már fontos szerepet játszik Irak
- de ott van mellette a sokkal nagyobb területű Irán (Irán: 1,6 m km², Irak: 430 e km²)
 - *1501: Abbasz sah a sítizmust hivatalos vallássá teszi Perzsiában.*
 - *Oszmán Birodalom: szunniták. A harcokat vallási alapra lehet helyezni. történelmi ellentét, ellenségeskedés.*
- Teljes nyugati szövetség aktív tagja Irak
- Tömegek szintjén viszont Nyugat-ellenség. (imperializmus=ellenség)
- 50-es évek: gyarmati rendszer bomlik
- egyre több ország függetlenedik, 1954-ben Algériában függetlenségi harc (FLN)
- szunnita vezetésű, de síita katonaság – királyság-ellenes hangulat Irakban
- 1952. július 23-án megdöntik a királyságot Egyiptomban Nasszer vezetésével.
 - még nem szűnt meg, csak számúzik a királyt
 - fia marad a trónörökös
 - később meg is szüntetik a királyságot
- Antiimperialista, nyugat-ellenes tömeg
- ez az egyiptomi eset kezd hatni a többi arab országra is
- 1958: Libanonban polgárháborús hangulat
- arab országok az Arab Ligán (ami 1945-ben jött létre) keresztül békefenntartó erőket küldenek Libanonba, egyik ezred iraki
 - Bagdad mellett haladnak el és indulnak északra
 - június 13: visszafordulnak Bagdad felé
 - június 14-én hajnalban egy részük elfoglalja a rádiót, tv-t.
 - másik részül körülveszi a királyi palotát
 - Áref ezredes felolvassa az első forradalmi nyilatkozatot a rádióban, miszerint megdöntötték a királyságot
 - Parancs: királyi családot épségben kell elfogni
 - Ők hasimiták, azaz a Próféta szűk családjának leszármazottai. Hasimiták Irakban és Jordániában vannak.
 - nem sikerül élve elfogni őket, egyik altiszt idegességében lő, a lövöldözésben végül lemészárolják őket.
 - Fejszál édesanyját a királyi sírboltba temetik. A régenst Bagdad utcáin kötélén húzzák végig, a hadügyminisztérium elé viszik és felakasztják.
 - a miniszterelnök elbújik, de elkapják és megölik.
- új korszak
- Kasszem tábornok miniszterelnök lesz, helyettese Aref – arab nacionalista
 - Aref arab nacionalista, szeretne Egyiptommal egyesülni
- Kasszem: anyja síita kurd, apja szunnita
 - egyszerű ember
 - 1963: kivézik, nem volt egy vasa sem
 - a bal oldalra támaszkodik
- tömegek közötti harcok
 - arab nacionalisták a kommunisták között
 - + kurdok, azok egy része kommunista
 - összecsapások megkezdődnek, utcai harcok
 - 1959 – Moszulban államcsínykísérlet
 - nem sikerül
 - 59. július 14: forradalom első évfordulója. Kirkugban népiirtás

- 32 türkmént megölnek. Az első halottat kötéllel húzzák
 - ekkor már Kasszem is a kommunisták ellen fordul
- 1958: Szíriai és Egyiptom egyesül Egyesült Arab Köztársaság néven
 - 61-en ez megbukik, szír üzemek államosítása miatt (egyiptomi részről)
- Irak, Jordánia
 - Hasimita királyságok (unokatestvérek: Fejszál és Abdullah)
 - Jordánia Területén emírségként, majd királyságként létrehoztak egy országot.
 - Irak és Jordánia hasimita föderációt hoznak létre, ami nem hosszú életű. 1958 júliusáig – királyság végéig áll fenn. A királyság megszűnésével automatikusan felbomlik.
- Baath-párt
 - 1946-47-ben alakul, egy keresztény szíriai arab, Michel Aflaq hozza létre.
 - hármasszó: egység, szabadság, szocializmus
 - Egység: arab országoké
 - Szabadság: francia forradalomból származik
 - szocializmus: nem a bolsevik, vagy a marxi hanem arab.
 - A mozgalom erős Irakban, Szíriában, Jordániában, Libanonban, Szudánban, később Jemenben is
 - 1958-tól Irakban összezsugorodik a kommunistákkal (Kasszemmel)
 - Kasszem menesztte Arefet és börtönbe zárja
 - Kasszem a kirkugi mézszárlás után távolodik a kommunistáktól
- 1963. február 8: hadügyminisztérium megtámadása repülővel
 - baathisták megszállják a tv-t, rádiót.
 - Kasszemet és tisztársait elfogják és kivégzik
- Teljes fordulat!
 - nacionalisták és baathisták összefognak
 - Aref lesz a köztársasági elnök
 - Bakr lesz a miniszterelnök (nyugalmazott katonatiszt)
 - 8-9000 kommunistát ölnek meg Bagdadban
 - leverik az ellenállásokat, de egymás között nincs megegyezés
 - 1963. november 18: az arab nacionalisták kitesztítják a hatalomból a baathistákat.
- Kasszem: 1958. július 14. – 1963. november 18-ig Irak miniszterelnöke
 - Kocsijában rálőnek 11-en, többek között Szaddám Huszein.
 - ekkor menekül először
- Visszajön, aztán megint menekül
- Aref helikopterbalesetben hal meg
 - öccse, II. Aref lesz a közt. elnök
- kommunisták már nem vesznek részt a harcokban
- 1968. július 17. baathisták ismét hatalomra jutnak, Bakr köztársasági elnök lesz.
 - miniszterelnök arab nacionalista
- 1968. július 30: Bakr megjelenik a tv-ben, mögötte Szaddám Huszein áll civilben, gépfegyverrel.
 - „Helyreállítjuk a forradalmi helyzetet, és menesztjük a miniszterelnököt”
 - Bejelenti a miniszterelnök menesztését
- 2003. április 9-ig Irakban Baathista uralom.
- 1963. február 8. – március 8. Szíriában is baathisták kerülnek hatalomra.
- Baath párt:

- össz-arab párt, van össz-arab vezetése és regionális vezetése
- határok mesterségesek a Közel-Keleten
- régen szandzsákok voltak
- nem nagyon akarják elismerni a határokat
- de a 14 millió km² területű össz-arab területet sem tudják elképzelni
- Irak 3 vilajetből állt
- 68-ban Szaddam már hatalomra kerül
 - de még csak alelnök – illetve köztársasági elnök - helyettes és miniszterelnök-helyettes.
 - Baath párton belül a hírszerzést irányítja
 - Szaddam: apja meghal.
 - anyja hozzá megy apja testvééréhez
 - anyja testvére iskolába küldte, előtte nem is járt. (9 éves)
 - 58. július: forradalom után megölte egyik kommunista unokatestvérét, és rálőtt Kasszemre is. (Keleten különben a fegyverhasználat a mindennapi élethez tartozik)
 - Bakr Szaddam nagybátyja
- Hadsereg vezérkara, a magas állású emberek nagyjából egy helyről származnak
- Irán: 1941 – 78 végéig: sahok uralma
- Törökország: Atatürk modernizációja.
 - régi szokások, írásmód, öltözködés megváltoztatása. Európai ruhák, nők fejkendő-viselésének megszüntetése
- Irán lakosságának 90%-a síita.
- sokkal fanatikusabbak, mint a szunniták, a papság befolyása erősebb.
- Sah földreformja (papságnak károkat okoz)
- Reformjai a papság és a tömeg részéről is ellenállást váltanak ki.

V. AZ ARAB-IZRAELI KÉRDÉS

5.1. Bevezetés

- Egyik megoldatlan konfliktus a Közel-Keleten
- Másik nyitott kérdés Irak
- A harmadik pedig Irán atomprogramja

Izraellel szomszédos országok:

- Nemzetközileg elismert határok
 - Egyiptom
 - Jordánia
- Vitatott határok, palesztin kérdés
 - Szíria
 - Libanon
- Tágabban arab izraeli-konfliktus
- Szűkebben palesztin-izraeli konfliktus

5.2. Megoldatlan kérdések a konfliktusban

Területi kérdés:

- Modern terület konfliktus a szakértők szerint.

- Huntington és társai szerint civilizációs konfliktus, míg egyéb Közel-Kelet szakértők szerint alapvetően politikai konfliktus, amiben a civilizációs konfliktus is szerepet játszik
- Gázai övezet: Izrael elfoglalta a III. arab-izraeli háborúban, már visszaadta
- Nyugati Part: szintén elfoglalta a III. háborúban.
- Szíriától a Golán-fennsíkot foglalta el
- Jeruzsálem kérdése is vitatott

Demográfiai kérdés:

- Izrael: ~ 7,3 millió fő. Ebből 1,5 millió izraeli állampolgárságú, arab etnikumú ember
- Nyugati Part: ~ 2,5 millió palesztin
- Gázai övezet: ~ 1,5 millió palesztin
 - o és még ~ 4 millió palesztin menekült a szomszédos országokban
- Lényeg: palesztinok többen vannak (és lesznek!) mint a zsidók
- Kérdés: hogyan tudja Izrael megőrizni zsidó identitását?

Menekültkérdés:

- UNRWA (Relief and Work Agency)
 - o Palesztin menekültekkel foglalkozó ENSZ-szervezet. 4 millió palesztin menekültet regisztrált.
- Gáza: a 1,5 millió ember 2/3-a menekült
- Jordánia: 6 millió lakos minimum fele palesztin származású
 - o De ebből csak 1,8 millió a menekült!
- Palesztin menekültek a szomszédos államokban:
 - o Libanon: ~ 400 000
 - o Egyiptom: ~ 100 000
 - o Szíria: ~ 500 000
- Két háborúhoz kötődik a probléma: menekülthullámok
 - o 1948-9: I. arab-izraeli háború
 - o 1967: II. arab-izraeli háború
- Izrael azt mondja: a menekültek maguktól/szomszédos országok hívására hagyták el a Szentföld területét, nem az izraeli politika hatására
- Palesztina pedig azt mondja: őket az izraeliek szisztematikusan elűdözték onnan
- Céljuk a visszatérés ezekre a területekre.
- Ha létrejönne egy palesztin állam, mi lenne a menekültekkel?
 - o visszatérés joga → ez formálja az identitást
 - o 4 millió ember visszatérése kivitelezhetetlen, Izrael ezt nem fogadja el. Csak korlátozottan engedné vissza a menekülteket
- Persze nem mindenki akar visszatérni
 - o pl. Jordánia állampolgárságot adott a menekülteknek.
 - o legképzettebb emberek menekültek el, ők most fontos szerepet töltenek be a jordán gazdasági életben
- Izrael szerint csupán néhány százezer ember menekült el (ők sem Izrael miatt), a történelmi Palesztina területéről kevesebb, mint 1 millió. A következő generációból lett 4 millió, akik a menekülttáborokban nőttek fel.
- Izrael: miért engedjük vissza ezt az x. generációt?
- Felmerült az anyagi kárpótlás lehetősége is.
- Még sosem sikerült megegyezésre jutni a menekültkérdésben, akárhányszor is tárgyaltak róla

Jeruzsálem hovatartozása:

- 1967-ben Izrael teljesen elfoglalta
- Azt mondják, ez az ő egy és oszthatatlan fővárosuk
- Iszlám és zsidó vallás számára is szent hely, tehát vallási kérdés is egyben.
- Templom-hegyen két mecset:
 - o al-Aksza mecset (Mohamed mennybemenetele → „éjszakai utazása” és találkozás Allahhal)
 - o Sziklamecset
- Zsidók: itt állt a templom, itt van ma a siratófal. És azt mondják, itt fog állni a templom...
- Megoldási lehetőség:
 - o Kelet-Jeruzsálem: palesztin főváros
 - o Nyugat-Jeruzsálem: izraeli főváros
 - o Ezt többé-kevésbé elfogadja mindkét fél. De nem teljesen. Kérdés: ki ellenőrizze a szent helyeket?
- Palesztin oldalon nincs olyan legitim vezető, aki jogosult lenne erről a kérdéstről tárgyalni.
- (Arafat milyen joggal tárgyal Jeruzsálemről? Többi arab állam tiltakozott, mert ez össziszlám ügy, nem csak palesztin! De ugye nincs iszlám egyházfő)
- Komoly legitimitási probléma

Izraeli telepések kérdése:

- A Nyugati Parton Izrael sok zsidó telepet hozott létre.
 - o ~ 275 000 ember
 - o + 200 000 zsidó Kelet-Jeruzsálem környékén
 - o Izrael mindig hozza őket létre folyamatosan
- Kérdés, hogy mi lesz velük, ha létrejön egy Palesztin állam?
- Lehetőségek:
 - a) Izrael bekebelezi a zsidók lakta területeke. Azaz úgy kell meghúzni a határokat, hogy ez Izrael része legyen. Erre utaló jel a 2004-es kerítésépítések az izraeli falvaknak
 - b) erőszakkal kiürítik a területet, és visszahozzák a telepéseket Izraelbe (2005-ben ez történt Gázában, mikor a Sharon-kormány felszámolta az összes zsidó telepet
 - c) Lakosságcsere
 - Izraelben a Mi Hazánk párt: Izraellel nem lojális 1,5 millió izraeli arabot adják át a létrejövő Palesztinának.
- Telepeken élők biztonságának szavatolása militarizáltságot, hosszas katonai jelenlétet igényel

Vízkérdés:

- Fogy a víz
- Folyók hovatartozása sarkalatos kérdés
- Jordániával van megegyezés
- Holt-tenger (el fog tűnni, mert nem táplálja semmi)
 - o amúgy emberi fogyasztásra alkalmatlan, de vannak tervek a megőrzésére
- Szíriával, Libanonnal vitás a helyzet, ugyanis itt jelentős vízgyűjtő területek vannak
- Megoldás lehetne a tengervíz sótelenítése – nagyon drága és nagy mennyiségben nem tudják megfizetni

- főleg a Gázai övezetben probléma

5.3. Történeti áttekintés

I. világháború

- Sykes-Picot Egyezmény
- Balfour-nyilatkozat (1917)
- Huszein-McMahon levélváltás
- A britek duplán odaígérik a Szentföldet, egyszer a zsidóknak, egyszer a palesztinoknak
- Semmi nem lett egyikből sem.
- San Remo-i konferencia, 1922.
 - A történelmi Palesztina brit mandátum lesz.
- Közigazgatásilag felosztják: Palesztina és Transzjordánia (később Jordánia)

A két világháború között

- Jelentős változás
- 19. század végétől zsidó bevándorlás
 - „alija”-hullámokban
 - az európai antiszemitizmus hatására
 - Főleg Európából és Oroszországból: 1905-1914
- arab nacionalizmus mellett megszületik a cionizmus
 - Herzl Tivadar: A zsidó állam (1896). Ő a politikai cionizmus előfutára, atyja
 - államot kell létrehozni a Szentföldön a számukra
- 1897, Basel: 1. cionista világkongresszus
 - jelentős szerep Izrael állam létrehozásában
 - anyagi bázis teremtenek ehhez
- Hol legyen a zsidó állam?
 - 1903, britek felajánlják Ugandát a zsidók számára, ezt a cionisták elutasítják
- Balfour-nyilatkozattal egyértelmű lesz, hogy Palesztinában fogják kialakítani
- 1919: King-Crane bizottság vizsgálja a közel-keleti kérdést (USA)
 - elvetik a zsidó nemzeti otthon kialakítását, tekintettel a kibontakozó arab-zsidó konfliktusra
 - zsidó bevándorlást is korlátozná
- 1919, párizsi békék
- Fejszál lett 1920-tól Irak királya.
- Fejszál-Weizmann találkozó (Weizmann a cionista mozgalom egyik meghatározó alakja)
 - Egyezkedés a Közel-Keletről
 - Fejszál támogatja a cionisták törekvéseit (neki Palesztina annyira nem fontos)
 - Weizmann cserébe támogatná az egységes arab állam létrehozását
 - Nem lesz semmi belőle, de nagy dolog, hogy egyáltalán szóba került
- 1920-as évek: összecsapások a zsidók és az arabok között
 - 1928-9: a siratófali incidens

II. világháború

- britek korlátozzák a zsidó bevándorlást: 15 000 fő/év
- pont a holokauszt éveiben, egészen a világháború végéig
 - ~ 6 000 000 áldozat

- Így más megvilágításba kerül az arab-zsidó konfliktus
- nemzetközi közösség kiáll a zsidó állam létrehozása mellett
- különféle fegyveres zsidó csoportok merényleteket követnek el a britekkel szemben (Palesztina ugyebár brit mandátum)
 - o britek lemondanak róla, és átadják az ENSZ-nek
 - o dekolonizáció
- Közgyűlés határozatot hoz (181-es számú)
 - o 1947. november 29., Palesztina felosztásáról
 - o 33 igen szavazat a két állam létrehozására
 - A terület 56%-a Izrael lenne
 - 43%-án egy arab állam jönne létre (Palesztina)
 - 1% Jeruzsálem: nemzetközi közigazgatás alatt
 - o USA, Szovjetunió: igen
 - o GBR: tartózkodás
 - o Ez a határozat nemzetközi jogilag erősen vitatott. Kötelező, vagy csak ajánlás?
 - o A zsidók elfogadják, az arabok kezdetektől elutasítják
- 1948. május 14: Izrael függetlenségének kikiáltása (15-én járt le a brit mandátum)
- 1948. május 15-én I. arab-izraeli háború kirobbanása
- Izrael ezt függetlenségi háborúnak hívja
- Egyiptom, Transzjordánia, Szíria és Libanon megtámadja Izraelt
- Irak és Szaúd-Arábiai is küld katonákat
- Katonailag Transzjordánia a legerősebb
- Arab Légión → modern brit fegyvereik vannak
- Izrael Csehszlovákiától kap fegyvereket
- A szovjet blokk ugyanis Izraelt támogatja (oros zsidók kivándorlása → Izrael a Szovjetunió közel-keleti bástyája lehetne)
- A Szovjetunió az elsők között ismeri el Izraelt
- 1949: fegyverszüneti egyezmények.
- Izrael megnöveli a területét 6 000 km²-el, kialakul a katonai fölénye.
- Az összes arab-izraeli háborúban Izrael katonai fölényben van
- Ugyanakkor Egyiptom ráteszi területét a Gázai övezetre (ez Palesztina területe lenne)
- Transzjordánia elfoglalja a nyugati partot (= Ciszjordánia) → ez is palesztin terület!
 - o Az arab országok nem voltak egységesek. Abdallah jordán király titokban egyeztetett a háború előtt a cionista vezetőkkel. Különutas politika, amin persze felháborodtak az arab államok
- Jeruzsálem nyugati felét Izrael, keleti felét Transzjordánia foglalja el.
- Tűzszüneti (zöld) vonal – 1949
- Izrael azt mondta, hogy a palesztin területeket Transzjordánia bekebelezte, így tulajdonképpen Jordánia=Palesztina. Tehát nincs szükség még egy palesztin területre, az ENSZ határozatot betartották
- Palesztina ezt cáfolta
- 1952, Egyiptom: szabadtisztek forradalma
- Nasszer kerül hatalomra, monarchia vége
 - o arab nacionalizmus atyja, karizmatikus, meghatározó személyiség. I. arab-izraeli háborúban harcolt
- 1956, II. arab-izraeli háború
 - o másnéven szuezi válság

- Egyiptomot megtámadja Nagy-Britannia, Franciaország és Izrael
- Területi változásokat nem hoz
- 1964, PFSZ (PLO)
 - Palesztin Felszabadítási Szervezet
 - Ernyőszervezet
 - palesztin nép egyedüli törvényes képviselője
- 1967, július 5.
 - hatnapos arab-izraeli háború

5.4. A hatnapos háború előzményei

- I. arab-izraeli háború: függetlenségi háború
 - el-nakba, azaz katasztrófa, tragédia a palesztinok számára
- II. háború: szuezi válság.
 - Arab-izraeli háborúnak mondjuk, az arabok részéről Egyiptom szerepel benne, Izrael mellett két szövetséges. ENSZ békefenntartók vannak a Sínai-félszigeten, akik vigyázzák a határokat.
- Szíria:
 - 1963. március 8-án hatalomátvétel a baathisták részéről. Szimpatizálnak Egyiptommal, de az egyesülést nem akarják újra (58-61-ig voltak egyesülve)
 - Keleti szomszéd: Irak
 - Itt február 8-án jutottak hatalomra a baathisták
 - Irakban novemberig vannak csak hatalmon, utána jönnek a nacionalisták. Szíria marad elszigetelve..
 - Délen: Jordániában hasimita királyság.
 - Északon: Törökország: Szíriának és Törökországnak vannak gondjai. I. világháború után Törökországhoz csatolták Szíria egyik megyéjét (mai Hatay török tartomány). Szíria úgy gondolja, hogy ez még mindig hozzájuk tartozik. Szíriában a törökországi kurdok is kezdenek elhelyezkedni, tehát Törökország-ellenes tevékenységet folytatni, ill. kiépíteni a kiképzőtáborokat. Ez a 90-es években csúcsosodik ki
 - Délnyugaton meg ott van Izrael.
- Jordánia is szorult helyzetben érzi magát. Szír vezetés elmegy Nasszerhez ('67-ben) meggyőzik hogy valamit tennie kell, szolidaritást kell vállalni, nehogy megtámadják. Nasszer gondolkodik, hogy ideje Izraellel szemben valamit mutatni, megkéri hogy szüntessék meg az ENSZ békefenntartók jelenlétét.
- Egyiptom úgy gondolja, ideje megleckéztetni Izraelt, nem engedi át a hajókat a szuezi csatornán. Még az Akaba-szorosnál is megszivattyúzza őket.
- '73-ig az az elmélet tartja magát, hogy 9-10 évenként Izraelnek erős csapást kell mérni az arabokra hogy fenntarthassa a helyzetét.

5.5. A hatnapos háború

- 1967. június 5: Izrael indít háborút. (Az elsőt az arabok indították, a másodikat Izrael és szövetségesei)
- Villámháború, hat napig tart. Elfoglalja az arab országok jelentős területeit.
- Egyiptomtól a Sínai-félszigetet, a Gáza-övezetet (nem egyiptomi terület, hanem Egyiptom közigazgatás alatt álló palesztin államnak szánt terület – 1947-es ENSZ határozat alapján) Ez a terület nagyobb volt eredetileg, csak Izrael többet foglalt el, mint kellett volna.
- Jordániától az egész nyugati partot (Ciszjordánia) plusz Kelet-Jeruzsálemet. Nem jordán területek (igaz hogy valamikor annak tekintették, de később a jordán király

lemond róla) '47-es határozat alapján létrehozandó palesztin állam területe. Külön kiemelve Kelet-Jeruzsálem.

- Szíriától a Golan-fennsíkot. Izrael számára most is gondot jelent, hogy Szíria ragaszkodik hozzá, de Izrael számára stratégiaiag nagyon fontos. Aki ott van, az uralkodik Izrael egész északi részén.
- Azt mondják, hogy Izrael megháromszorozta (megnégyesezte) területét. Ezt ne használjuk, mert nem a saját területei, hanem megszállt területek!
- Ezt Izrael is elismeri. Az arabok számára nagyobb tragédia, mint az előző háború, olyan vereség, amit azóta sem heverték ki.
- 242-es ENSZ BT határozat (több határozat is született): Izraelnek ki kell vonulnia *a megszállt területekről*, vagy ki kell vonulnia *megszállt területekről*. Előbbi azt jelenti, hogy a június 4-i határok mögé kell visszavonulnia, utóbbi esetén talán nem minden területről.
- Izrael még mindig hadiállapotban van de nincsen békeszerződése. Még mindig nincsenek Izraelnek határai! Később lesznek.
- A hatnapos háború alatt Egyiptom vezetője Nasszer, Abdel Hakim Amer marsall pedig a katonai vezető.
- Nasszer az elnök, és az, hogy ilyen vezető szerepben ilyen szégyenletes vereséget szenved, megbocsáthatatlan. Úgy érzi, hogy kötelessége vállalni a vereség felelősségét. Bejelenti a lemondását. Amer öngyilkos lesz. Nasszer lemondását a tömegek, milliók elutasítják. Erre fejet hajt, és nem mond le. Ú
- Újra kezdődik az arab hadseregek felépítése, fegyverkezése. Beindulnak bizonyos gazdasági növekedések, Irakban '72-ben Szaddam, mint alelnök államosítja az IPC olajvállalatot, ez új fejezetet nyit a kőolajexportáló, termelő országok esetében. A tulajdonjog a kitermelő államot illeti. nő a bevétel. Olcsó az olaj, 3 dollár körül (ma, 2009-ben 50 dollár körül van)

5.6. A negyedik arab-izraeli háború

- '70-ben a palesztinok már elindították a támadást Izrael ellen, Izrael területén belül. Izrael kezdi fenyegetni Jordániát, hogy ha nem állítja le a jordán területekről érkező támadásokat, akkor megtámadja.
- Jordán király próbálja a palesztinokat leállítani, de ők már túl erősek, (a PFSZ vezetője Arafat) palesztinok és jordánok között fegyveres összeütközés, a jordán királyhoz hű erők kiűzik őket Jordániából. A palesztin kalendáriumában ez az ún. fekete szeptember.
- Az Arab Liga csúcsertekezletét összehívják Kairóban, amely akkor a székhely is.
- Nasszer a házigazda, tárgyal mindenkivel, próbál békességet teremteni. Nagyon elfárad, később kiderült, hogy voltak szívpanaszai. Az utolsó vendéget hazakíséri, másnap, 70. szeptember 28-án szívrohamban meghal. Jelentős vezető volt, Afrikában is tiszteltél, szerették.
- Amikor meghal, egyik helyettese Anvar al-Szadat lesz. Ő is tagja volt a szabadtisztek szervezetének, majd '52-ben átvette a hatalmat Egyiptomban. Részt vett az államcsínyben, ami Egyiptom részéről forradalom, a nyugati irodalomban puccs (valójában tényleg államcsíny inkább).
- Állítólag már a második világháború alatt szimpatizált a németekkel, de vallásos ember, és nem nézi jó szemmel a kommunizmust.
- Szadat első teendője az volt, hogy hazaküldte azt a szovjet szakértő gárdát, aminek a számát 2300-2500-ra becsülik, és akik Egyiptomban tevékenykedtek. Elsősorban katonai szakértők, tanácsadók voltak.

- Második politikai intézkedése: az egyiptomi gazdaságot csak úgy lehet fejleszteni ha megszűnik az a szocialisztikus gazdaságpolitika amit Nasszer folytatott (államosítások). Szadat privatizálni kezdet. Infitah, azaz nyitás politikája.
- Állami vállalatok privatizációja, mert ezek általában veszteséget termeltek.
- Hadsereget elkezdte fejleszteni, próbálkozott Amerikánál, hogy tegyenek valamit a közel-keleti helyzetben. de ők Izrael mellett vannak.
- Összefog a szíriai vezetéssel. (Háfez el-Aszad a vezető)
- '73. október 6-án ramadán van a muszlimoknál, izraeli titkosszolgálat alszik. Izraelben meg iom kippur, engesztelés ünnepe van, ők se dolgoznak.
- Ekkor üt be a szír-egyiptomi váratlan támadás Izrael repterei ellen. Majdnem megsemmisítik az összes izraeli repülő. Áttörik a Szuezi-csatornánál azt a falat amit az izraeliek emeltek a hatnapos háború után. Ez (a háborúk történetében először) sikert jelent az araboknak! Sikerült csapást mérniük, de ez rövid ideig tart.
- Az amerikaiak megdöbbennek, pótolják teljes egészében az izraeli veszteségeket, sőt ha igazak a források, akkor pilótákat is küldtek.
- Majdnem visszafordul a kocka, izraeliek átlépik a Vörös-tengert, Kairót fenyegetik, tűzszünet
- Szadat folytatja a nyitás politikáját. azt mondja, hogy a kérdés megoldásának kulcsa az USA kezében van, a Szovjetunió és a többiek nem tudnak beleszólni.
- A muszlim világ megdöbbenésére bejelentik, hogy Szadat elment Izraelbe. A Knesszetben '77-ban beszédet mond és békejobbot nyújt.
- Kirúgják Egyiptomot az Arab Ligából, és székhelyét Tuniszba teszik. Szadat folytatja a megkezdett folyamatokat. Bejön Carter elnök, és a Camp David-i egyezmény, 1978-ban ahol Izrael és Egyiptom között békeszerződés lesz, tehát van egy végleges határ! Az arabok dühösek, különösen az iszlámista szervezetek. Hiába Szadat is hívó, mégis dühöngenek.
- 1981. október 6-án a háború emlékére tartott felvonuláson Szadatot meggyilkolják az Egyiptomi Iszlám Dzsihad tagjai, azt mondják, ezzel megbüntették. Elkapják ezt a csoportot, megbüntetik, börtönzik őket, stb.
- Ez komoly fordulatot hoz az egész arab világban.

5.7. Első libanoni háború

- Fekete Szeptember hatására palesztinok megszüntetik katonai tevékenységüket Jordániában és átmennek sokan Libanonba. a PSZF sok szervezete ott van.
Libanon felekezeti alapon létrejött állam, I. világháború után francia mandátum volt.
Úgy hozták létre az alkotmányt, hogy figyelembe vették, hogy milyen vallási felekezetek vannak.
az elnök keresztény, a miniszterelnök szunnita muszlim, a parlament elnöke síita muszlim, a katonai főparancsnok keresztény. stb.
- független lesz Libanon: keresztények aránya kb. 50%. De az évek folyamán muszlimok jobban szaporodnak mint a keresztények, ezért többen lesznek.
- kezdődnek a problémák, már 1958-ban is voltak gondok
- 1975-ben kitör a polgárháború Libanonban a felekezetek között, elsősorban a keresztények és a muszlimok között.
- Az arányok változtak, alkotmány a régi. Kitör a háború, szeptemberben a palesztinok átmennek Libanonba, ott nagyon erősek. Izrael úgy érzi, onnan jön a fenyegetés. 82-ben a hadügyminiszter Ariel Sharon azt mondja, a palesztin fegyveres erőket fel kell számolni Libanonban. Indítanak egy támadást (ez az ötödik arab-izraeli háború) amely feljut Bejrútig. Megengedi, hogy a falangista párt

(keresztény) mészárlásokat rendezzen két palesztin menekülttáborban. Sharon szemet huny efelett!

- Ott vannak az izraeliek egy darabig, de a libanoni polgárháborúnak nincs vége. A palesztinokat elkergetik, a székhelyük átkerül Tunéziába.
- Itt azt mondjuk, hogy vége, de ez nem igaz, mert a palesztinok esetében folytatódik.
- jön az ún. intifáda. A palesztin fiatalok a megszállt területen kővel-csúzlival harcolnak az izraeli katonák ellen. 1987-ben az első, 2000-ben a második.
- Két újabb esemény: 2006 nyarán az izraeliek megtámadják Libanont, nem a libanoni hadsereget, hanem csak a Hezbollah¹ fegyveres erőit.

1501-ben Perzsiában Abbasz sah hatalomra kerül, a Perzsa Birodalom és Oszmán Birodalom között állandó harc volt. Az Oszmán Birodalom vallásilag szunnita (kalifák mindig szunniták) Abbasz úgy gondolta, hogy ezt a harcot jó lenne vallási alapra helyezni, akkor Perzsiában, azaz a mai Iránban legyen állami felekezeti vallás a síita. Azóta hivatalosan is Irán (Perzsia) síita. A lakosság 90% síita, 10% szunnita. Iránban hiába volt a neve Perzsia, a lakosság 50%-a perzsa. 25% azeriek (több mint Azerbajdzsánban!) a kurdok, kb. 7 millióan vannak Iránban. Az ország lakossága kb. 70 millió. Arabok kb. 1 millióan vannak, türkmének is.

Nincsenek papjai Abbásznak, Libanonból hoz. Ők kezdik terjeszteni a síitizmust. Valószínűleg ez a kapcsolat fennáll Irán és Libanon közt. Egyre jobban mutatkozik.

Mekka, Medina, Jeruzsálem: muszlimok szent városai. Jeruzsálem felé imádkozott eleinte Mohamed.

- A Hezbollah erős Libanonban, célul tűzi ki, hogy felszabadítja a Libanon déli részén lévő sávot. Sharonék kivonulása után biztonsági sávként hagyták ott.
- A Hezbollah kezdi lőni az izraeli területeket.
- kiderül, hogy ez erős izraeli hadsereg nem bírt el a Hezbollah-hal, vissza kellett vonulnia (2006).
- Azóta is a radikális arab és iszlám szervezetek azt mondják, hogy le lehet győzni Izraelt! Izrael azóta nem mer csapást mérni a Hezbollahra, mert az utánpótlást kap fegyverekből.

5.8. Egyiptomi Muszlim Testvérek, Hamasz

- Egyiptomi Muszlim Testvérek: 1929-től Egyiptomban radikális szervezet, iszlám az elérendő cél, iszlám törvénykezést kell alkalmazni.
- Nasszer kivégezte vezetőjüket, Szadat kicsit kacérkodott vele, majd ő is ellene fordult.
- ma már a parlamentben 70-80 képviselője van
- az ő fiókszervezetüknek tekinthető a Hamasz.
- '67-ig Gáza egyiptomi igazgatás alatt van. Kapcsolat a Hamasz és palesztinok között. Jó kapcsolat Iránnal és Szíriával (nem iszlámista ország).
- (Szíriában a lakosság döntő többsége szunnita. Egy réteget alavitáknak hívnak – síiták egyik ága. Törökországban is így hívják őket. A vezérkar meg a fontos emberek alaviták, ezért erős a kapcsolat. A Hamasz szunnita! De vallásilag erős a kapcsolat a Hezbollah, Szíria és Irán között (elsősorban pénzügyi kapcsolat).

¹ A Hezbollah egy Dél-Libanonban alakult síita politikai párt és katonai szervezet, mely az izraeli hadsereg Dél-Libanonba és Bejrútba való 1982-es bevonulására adott válaszként jött létre. Hezbollah: Allah pártja. Komoly támogatást kapnak Irántól.

- Azt mondja, Izraellel tárgyalni nem szabad. nem szabad elismerni azokat a tárgyalásokat amiket a Palesztin Hatóság aláírt Izraellel. 2006-ban szabad választások: Abbasz elnök rákényszerült, hogy a miniszterelnöki posztot egy Hamasz-tagnak adja oda. Fatah az elnök szervezte. A Fatah és a Hamasz szembenáll.
- A Hamasz ott volt Cisjordániában, átment Gázába, elszigetelődött. Elkezdtek lőni Izraelt. Válaszul Izrael megtámadta Gázát, stb.
- A háború lényegében '73-ban véget ért, de a '82-es libanoni háborút ötödiknek tekintjük. Az utána következők az intifádák, ezek Libanon és Gáza szintén jelentősek. Kezd egy kicsit látszani, hogy az arabok már nem szenvednek olyan gyors vereséget mint a hatnapos háborúban.
- Az arabok szaporodnak mint a nyulak. Izrael lakossága 7,2 millió, ebből 1,5 millió arab, a többi zsidó. Nemsokára az arabok kerülhetnek többségbe! Ha egy államban maradnak, akkor lehet hogy arab többség lesz a parlamentben.
- Arabok között is van olyan, aki azt mondja, hogy nem kell két állam.

VI. IRAK, IRÁN ÉS AZ ÖBÖL-HÁBORÚK

- Az arab-iraeli kérdés olyan konfliktus, ami meghatározza a Közel-Kelet politikáját.
- 1979. Iráni Iszlám Köztársaság győzelme, visszajön Khomeini ajatollah.
- Irak: júliusban Szaddam Huszein lesz az elnök, addig csak alelnök volt. A Baath Párt főtitkárhelyettese volt, ekkor lesz főtitkár. Teljes hatalom.
- A két ország kapcsolata történelmileg feszült, a Perzsa Birodalom illetve az iszlám kalifátusok idejében állandó háború volt. A jelenlegi határ nagyjából megfelel az akkorinak.
- Perzsa Birodalom és Oszmán Birodalom harca: oszmánok szunniták, perzsák (mai Irán) síiták, mert Abbasz azzá tette őket.
- Új korszakban történelmileg kialakult határok. Első világháború után az angolok döntő szerepet játszanak a határok rajzolásában.
- Tigris (Törökország DK-i részéről indul, érinti Szíriát, bemegy Irakba) egyesül az Eufrátesszel (kb. ugyanott ered, Szírián át szintén Irakba megy) délen. Ebből Satt el-Arab lesz, érinti az iráni határt 80 km-en át, majd befolyik az Öbölbe.
- Nemzetközi megállapodások értelmében (különösen mikor az új Irak létrejött) a folyó bal oldalán van a határ, ezáltal kizárólag iraki, Iránnak nincsen semmiféle joga, ez a feszültség forrása.
- Többféle feszültség is van a területén.
- A perzsák nem ismerik el az az Arabisztánnak nevezett területet, amit Irak irakinak tart. 70 millió irániból a fele perzsa, 25% azeri (ez nagyobb, mint az azeriek Azerbajdzsánban) türkmének, stb.
- Khomeini már sah-ellenes ('45-78-ig volt uralmon Iránban)
- A vallási vezetés sah-ellenes. A sah kezdte utánozni Atatürköket a modernizálás tekintetében. Csökkentette az „egyház”, azaz inkább az iszlám papság szerepét. Földosztást hajtottak végre, egyházi földek egy részét elvették. Nők esetében szintén utánozza a törököket, csador használatát betiltják.
- 60-as évek elején számúzik Iránból Irakba Nedzsef városába. Hírneve jelentős Iránban. Később ajatollah lesz. Továbbra is agitál a sah-rendszer ellen, küldi az irományait amit sokszorsítanak Iránban.

- 1975: Algírban Irak (Szaddam Huszein) és Irán (a sah) aláír egy szerződést, melyben Huszein elismeri, hogy a Satt el-Arab utolsó szakaszát Iránnak ugyanannyi joga van használni.
- A sah nem támogatja többé az iraki kurdok felkeléseit.
- Khomeini tovább agitál, kezd a helyzet meleg lenni. A sah arra kéri Huszeint, hogy távolítsák el a közeléből Khomeinit. Kiutasítják, elmegy Franciaországba, de onnan is tovább folytatja.
- Irán lakossága 50% síita nagyrészt, Irak 60-65% síita, ezek koncentrálnak délen de középen is.
- A síiták nem szerit Szaddamot, az iraki síiták sem. A szunniták egy része szereti, mert az „ő kölykük”. Miért nem szeretik?
- Az I. világháború alatt az angolok megszállják Irakot. A síiták azt mondják, hogy a megszállókkal nem szabad együttműködni, tilos hivatalt vállalni, mert a királyság csak báb.
- Amikor az iraki állam megalakul, a hadsereg lényegében szunnitákból áll, a vezetés legalábbis, míg a katonák síiták. A síiták kereskedelemmel, mezőgazdasággal és a szent helyek karbantartásával foglalkoznak.
- Huszein fél tőlük, mert ő szunnita. Tikritből származik, rendszere a rokonságára koncentrálnak.
- Irán és Irak között történelmi ellentétek, vallási félelem van. hogy az irániak Irakba exportálják a forradalmat (nyíltan mondják is hogy akarják, és költenek is rá)
- Ott a folyó is, amit 75-ben elismertek, Huszein 80-ban nyilvánosan összetépi ezt a szerződést, mert fél hogy az irániak a síitizmuson keresztül növelik a befolyásukat.
- Ekkoriban Iránban a sah rendszere elleni forradalom az egész népet mozgatja. A sah rengeteget költött az ipari fejlesztésre és a hadseregre.
- Forradalom – papság hatalomra kerül. A katonai vezetés egy része elmenekül, más része bebörtönzésre kerül, a többit kivégzik.
- Az iráni hadsereg gyenge, fej nélküli, nincs tapasztalt vezetés. Irak magát erősnek tekinti.
- Huszein magát olyan hű de magas szintű marsallnak tartja (field marsall, a legmagasabbnak, amiből csak néhány van a világon) de sose járt katonai iskolába.
- Azt gondolja, el kell hárítani ezt a veszélyt.
- Mindenki fél, hogy elterjed a forradalom. Inkább támogatnák Szaddamot.
- 1980. szeptemberében elkezdődik az a háború amely a II. világháború után a leghosszabbnak tekinthető, 1988. augusztusáig tart. Irak az első hónapokban villámháborúszerűen, napok alatt behatol 160 km-re Irán területére.
- Irán területe többszöröse az irakinak, lakossága pedig kb. háromszorosa, ez alapján azt mondanánk, hogy nem szabad belevágnia Iraknak.
- Mindkét ország nagy veszteségeket szenvedett, Irak adóssága 160 milliárd dollár. Egy része szaúdi másik része kuvaiti. Visszakérik az adósságot, erre Huszein azt mondja, hogy Irak népe óértük harcolt, erre ők pénzt adtak, ezt nem illik visszakövetelni.
- Kezdődik egy tárgyalássorozat, melyben az Arab Liga is részt vesz. Huszein nem szokott jelen lenni, helyettese csúnyán beszél a kuvaiti vezetővel → nincs megállapodás.
- Rátesz még arra, hogy az amerikai nagykövet asszem 1990 nyarán hazamegy nyaralni, előtte találkozott Huszeinnel, és állítólag a nő azt mondta, hogy ez belső ügy. Huszein meg azt gondolta, akkor szabad az út.
- 1990 augusztus 2-án elindítja csapatait Kuvait elfoglalására. Erről tudtak előre, szóval nem talált ott vezetőket, de a bankban maradt pénz jócskán.

- Amikor az Oszmán Birodalom része volt, a törökök vilajeteket hoztak létre. Három vilajet: Muszul, Bagdad, Baszra,
- 1960: Kuvait függetlenedett a britektől.
- '60: Kásszem volt hatalmon Irakban. Ő is elindítja a hadsereget Kuvait felé, de az angolok erélyes fellépésére megállnak. '63-ban megölik, halála után, '66-ban látogatást tettek Kuvaitban, visszatértek egy bőrrönd pénzzel (Kuvait fizetett, hogy hagyják békén).
- Jön Huszein, aki azt gondolja, ideje Kuvaitot visszacsatolni az anyaországához. Kuvait 4-5. helyen áll az olajat nézve, Irak meg a második. Komoly erőt képviselnek.
- Irak elfoglalja Kuvaitot, és a világ megdöbben, különösen az Arab Liga. Össze is ülnek augusztus 9-én.
- azt határozzák, hogy beavatkoznak, és visszaállítják Kuvait függetlenségét.
- USA szövetséget hoz létre (37 ország, köztük Magyarország, Csehszlovákia, Hollandia, Spanyolország, Szíriai, Kuvait, USA, UK, Egyesült Arab Emirátusok, Svédország, stb.)
 - o A magyarok orvosi kontingenssel voltak ott, a spanyolok tűzoltókkal.
- Az amerikai katonai vezetés azt mondja, csak nagyon nagy haderővel lehet odamenni. kb 700 000 embert gyűjtenek össze szaúdi területen.
- Jön egy csomó amerikai, akik mind keresztények. Szaúd-Arábiában a szent helyekre meg a földekre nem engedik a keresztényeket.
- Kereszteseknek mondták őket, meg hogy megszenteltlenítették a szent földet.
- Kuvait felszabadul 1991. januárjában. Nem tart sokáig a felszabadítás, bár a háborúnak csak február 28-án van vége.
- Az irakiak valahol délen egy sátorban fetétel nélkül aláírják a megadást, az amerikaiak Bagdad határánál megállnak. Huszein ott van benn, a legképzettebb katonái, köztársasági gárdával. Az amerikaiak nem tesznek semmit! Nem szabad megbuktatni Huszeint, mert akkor senki nemlesz aki ellenálljon Iránnak.
- Irán növeli ezzel befolyását.
- A katonák eldobják a fegyvert és menekülnek, de egy katona rálő Huszein képére
- Kirobban a tavaszi felkelés (?)
- Tömegek rendszer ellen felkelnek, fegyveresen, baathistákat és hivatalnokokat lemészárolták.
- Északon is felkelés van.
- Délen síták, északon kurdok a felkelők többsége
- Az amerikaiak nem akadályozzák meg, hogy Huszein seregei repülőgépeket használva támadják a déli városokat és szétlőjék a szent mecseteket is.
- Anfal-hadművelet: a kurdok elleni hadjárat. Az irakiak rengeteg kurdot megöltek és sok falut porig romboltak.
- Szaddam leveri a déli forradalmat, a kurdok megijednek, menekülni kezdenek a török határ felé. Rettenetes körülmények, éhezés, eső, stb. A török hatóságok lezárják a határt, de sáttortáborokat állítanak, segitendő a kurdokat.
- Repülési tilalmi zóna a 36. foktól felfelé Irak területén. Iraki gépek nem repülhetnek. Majd 32. től lefelé is elrendelik. marad a középső zóna.
- Követelik Iraktól az emberi jogok betartását, az ABC programok megmutatását és betiltását. Ígéretet ugyan tesznek de nem történik meg. Irak teljes bojkott alatt, nem exportálhat egy liter olajat sem.
- Ha olajexport nincs, akkor semmi nincs. Huszein kitart, haljanak csak meg a gyerekek, felveszik a történéseket és nyilvánossá teszik, hadd lássák az embargót kivétők hogy kikre hatnak ezzel.

- A bojkott Irak ellen van de nem Szaddam ellen. Ez idő alatt 60 palotát épít. Éheznek egész Irak, szolidaritást keres araboknál sőt az európai baololdalnál.
- Ekkor jön létre az Oil For Food program. Irak hathavonta 6 milliárd dollárért exportálhat olajat, de ezt egy ENSZ-alap kapja, ők osztják szét. 17%-át a kurdok kapják.
 - o A kurdoknak jobb lesz a helyzetük, autonómiát kapnak. Jól használják fel a pénzt.
- Kitalálják, hogy olajkuponokat lehet adni egyes embereknek. Titokban Szaddam kapja a pénzt.
- Az ENSZ ellenőrzni a vásárlásokat.
- (2003 után különböző források szerint kb. 18 milliárd dollár értékben tettek zsebre olajat irakiak, amerikaiak)
- Folyik az ország kirablása és a fegyverkezés.
- '91-ben a kuvaiti háborúnál Huszein dühében rakétákat lőtt ki Szaúd-Arábia és Izrael területére, de nem okozott nagy pusztulást. A végén Huszein nevetséges feltételeket kezd szabni.
- Ifjabb Bush: neokonzervatív és metodista. Próbál nemzetközi (ENSZ-) felhatalmazást szerezni
- Több oka is volt arra Bushnak amit tett. (Szálloda, id. Bush esete) 2003. március 20-án megtámadják Irakot. Nem csak a légierő, hanem szárazföldi is. Északról és délről is mennek, Bagdadig jutnak. Ha igaz, akkor már tárgyalt a két fél arról hogy Irak megadja magát. Áprilisban elfoglalják Irakot minden ellenállás nélkül.
- Rostoványi: Vezérkari főnökség honlapján jelent meg. Külügyi szemlének külön száma erről.
- Egy évem Irakban című könyv.
- Más alapon akarták szervezni az országot. Irán úgy érzi, hogy körül van véve. Talán ezért is igyekszik csináltatni a fegyvereket, műholdat, stb.
- Az iráni elnök nagyon radikális, ez akadályozza a közvetlen tárgyalásokat. Obama már sokkal enyhébb hangon tárgyal.

VII. ISZLAMIZMUS

- iszlamista szervezetek: általában jelentős ellenzéki csoportok
 - o Hamász
 - o Libanon: Hezbollah
 - o Egyiptom: Muszlim Testvérek

7.1. Fogalommagyarázat:

Iszlám fundamentalizmus – muszlim rendszer – iszlám újjászületés

→ politikai ideológia, vallási köntösben

- iszlám elsődleges jogforrásai: Korán és szunna
- 19. - 20. sz.: reformfolyamat
 - o modernizmus – Nyugat lemásolása
 - o iszlamizmus: saját mintára, hagyományokra alapozva kell létrehozni a reformokat

7.2. Virágzásának okai:

1. 1967-es hatnapos háború (3. arab-izraeli háború)

- Egyiptom, Jordánia, Szíria megalázó vereséget szenved, plusz jelentős területi veszteségeket is.

- ez nagyon mély nyomot hagyott a közel-keleti emberek gondolkodásában.
- Nyugattól elszenvedett vereségnek számít, Izraelt a nyugat előretolt bástyájának tekintik a Közel-Keleten

2. 1979, iráni iszlám forradalom győzelme

- Khomeini ajatollah tanítására épülő iszlám állam
- (az USA elveszíti egyik legfontosabb szövetségét a térségben)
- Irán meghirdeti a forradalom exportját (Inkább csak retorika, volt egy fegyveres incidens a mekkai zarándoklaton, de ezt leszámítva semmi)
- Az Öböl-országokat fenyegeti
- Síita állam → szunnita Közel-Keleten nem sokra megy a forradalom-export tervével

3. mélyebb okok

a) Közel-Kelet súlyos modernizációs válsága

- kipróbálták mind a kaptalista, mind a szocialista utat, mindkettő kudarcot vallott
- súlyos gazdasági válság, ami kihat a társadalmi, politikai rendszerre
- az olajválság következtében néhány Öböl-ország meggazdagodik
- a Közel-Kelet egésze azonban továbbra is egy torz gazdasági rendszerben él
- duális gazdasági struktúra:
 - nagyobb része továbbra is a tradicionális helyi gazdaságokba illeszkedik bele
 - kisebb része a nyugati országokkal működik együtt
 - több ország kénytelen IMF-hitelt felvenni – komoly megszorító intézkedésekkel

b) indentitásválság

- duális társadalom:
 - nagyobb része továbbra is a tradíciók szerint él
 - kisebb része (városi elit) a nyugati kultúra szerint
 - főleg a fiatal generációkra jellemző, pl. Egyiptom
- Fiatalok – a II. világháború után demográfiai robbanás – jobb élet reményében felköltöznek a városok a falvakból. Agglomeráció kialakulása a városok körül. nagyon tradicionális közösségekből jönnek
- nem individuális társadalom
- városban gyökeretelenné válik
- iszlamista szervezetek tagjainak többsége egyetemre végzett fiatal. Az iszlamista szervezetek adnak identitást, közösséget teremtenek és anyagi segítséget nyújtanak

c) ideológiai vákuum

- 1960-70-es évek
- Az arab nacionalizmus háttérbe szorul (Nasszer), helyét az iszlamizmus veszi át (Khomeini)

7.3. Iszlamista szervezetek

1.) I. világháború után létrejöttek: I. generáció → szunnita.

a) Muszlim Testvérek

- 1928, Egyiptom. Alapítója: Hasszam el-Banna
- unokája Tarik Ramadan aktív közkedvelt európai muszlim figura
- formálisan már független ország (monarchia)
- céljuk a társadalom iszlamizálása

- politikai nézeteik: a monarchia az oka, hogy az európai befolyás máig megmaradt
 - mérsékelt gondolkodó Banna
 - van egy államelmélete
 - hamar tömegmozgalommá válik (egymilliós tagság)
 - a monarchia megdöntése az egyik legfontosabb célkitűzésük
 - 1952-ben együttműködnek Nasszerrel a szabad tisztek forradalmában
 - Ezek a szervezetek legtöbbször saját kormányaikkal szemben elégedetlenek, hiába mondja a média, hogy a nyugattal
 - Az egész Közel-Kelet egyik legfontosabb szervezete
- b) Dzsamaat-i Iszlámi
- 1941, India (ma: Pakisztán)
 - fő ideológus: Mandudi
 - ez egy elitmozgalom
 - politikailag ellenzik Pakisztán létrehozását, mivel céljuk egy iszlám állam megteremtése egész brit-Indiában
 - aztán beletörődnek
 - ma: Pakisztán egyik legfontosabb iszlamista szervezete

2.) II. generáció: 1960-70es évektől az 1990-es évekig

- nemzeti alapon létrejövő, helyi ügyekért harcoló, inkább radikális iszlamista szervezetek

- (DE: megint csak a saját kormányok megdöntése a cél)

a) Hamász:

- 1987: Muszlim Testvérek palesztin szárnya
- Iszlám Ellenállási Mozgalom palesztinok ügyének képviselője

b) síita Hezbollah:

- 1982, Libanoni szervezet
- Allah pártja

- Nincs iszlám összeesküvés a nyugattal szemben. Ezek a szervezetek nem szövetségesek!

- folytatnak fegyveres harcot, pl. Izraellel szemben

- Költségvetésük jelentős részét karitatív célokra fordítják

- Kórházak, munkahely-teremtés, iskolák ingyenes biztosítása

- Állam ezekben az országokban nem képes ezeket teljesen biztosítani

c) Muszlim Testvérek:

- radikalizálódik
- Banna halála után Szajjid Kutb teoretikus
- Írásai nagyon fontosak a radikális mozgalmak számára, újságosok mindenütt árulják rövid köteteit
- A Nyugat tudományos eredményeit évekig csodálja, aztán 1948 és 1951 között az USA-ba utazik
- Kiábrándul a nyugati értékekből: erkölcsi hanyatlás (növekvő bűnözés, rasszizmus, szex, forradalom, alkoholizmus, stb.)
- fő műve: Mérföldkövek az úton (iszlám alapján modernizáció és felzárkózás)
- Nasszer alatt szinte teljesen illegalitásba szorulnak
- 1970: Nasszer halála – Szadat lesz helyette
- Muszlim Testvérekről leváló és radikális szervezet jön létre
- fegyveres erőszak meghirdetése

- Szadat békeszerződést köt Izraellel, ekkor a szervezet fő célpontjává válik, '81-ben meg is ölik.

3.) 1990-es évektől napjainkig

- Két út áll az iszlamista szervezetek előtt:
 - mérséklődés és bekapcsolódás a politikai folyamatokba
 - Globális dzsihadizmus (erőszak folytatása nemzetközi szinten)

B)

- A 2 között a nyugati média (és az USA kormányai) nem nagyon tud különbséget tenni, pedig a globális dzsihadizmust nem sokan támogatják és nem sokan követik
- A globális dzsihadizmus Afganisztánhoz, Oszama bin Ladenhez és az al-Kaidához kötődik.
- Az egésznek a Szovjetunió afganisztáni intervenciója az oka: 1979-89
 - Az iszlám világból mindenhonnan érkeznek harcosok (Boszniától kezdve Indonéziáig)
 - dzsihadot hirdetnek a szovjetek ellen
 - első eset, hogy a nemzeti határokat átlépve harcolnak egy ügyért
- bin Laden 1988-ban megalapítja az al-Kaidát
- merényletek a nyugati érdekek ellen
- nincs ideológiája vagy célkitűzése
- bin Laden hazatér Szaúd-Arábiába
- 1992-6: Szudánban él, az ottani iszlamista kormány szolgálatában
- '93-as merénylet amerikai katonák ellen Szomáliában
- állítólag Mubarak egyiptomi elnök (Szadat után) ellen is merényletet szerveznek, 1995-ös etiópiai látogatása során Amerika-barát külpolitikája miatt
- 1996: bin Ladent kitessékelik Szaúd-Arábiából – 2001-ig az afgán tálib rezsimmel működik együtt
- 1998: minden muszlim kötelessége a dzsihad a keresztényekkel és a zsidókkal szemben – mondta bin Laden
- legtöbb muszlim nem tartja őket muszlimnak.
- Pl. mumbai öngyilkos merényleteket nem akarják muszlim sírba eltemetni
- 2001 óta az al-Kaida infrastruktúráját felszámolták az amerikaiak.
- DE: létrejönnek 2. generációs al-Kaida szervezetek (személyi átfedések)
- Madridi, londoni merénylet ehhez köthető

A)

- Elfogadják az adott ország politikai játékszabályait
- Szervezetek többsége ezt az utat követi
- De azért ez nagy dilemma
- 1991, Algéria
 - A kormányzó párt rászánja magát demokratikus választások tartására. Legalizálják a politikai pártokat
 - nagy meglepetésre a FIS (Iszlám Üdvfront) iszlamista szervezet nyeri az első fordulót (mérsékelt iszlamista szervezet)
 - második fordulót már nem tartanak, mert a katonaság közbeavatkozik. Rendkívüli állapotot hirdetnek.
 - '92-ben kirobban egy évekig elhúzódó polgárháború
 - a kormánypárt nem akarja elveszteni a hatalmát
 - a Nyugat nem ítéli el a katonai közbeavatkozásokat, mert ezek az iszlamista szervezetek szerintük eltérítik a demokráciát, csak eszközként használják

- fel a hatalomra kerülésért és utána Amerika-ellenes politikát fognak folytatni (ez a Clinton-adminisztráció álláspontja)
- 1992, Hezbollah:
 - belépnek a libanoni kormányba, 2 miniszteri poszt. Tipikus példája a mérsékeltségnek.
 - De továbbra is fennmarad a fegyveres szárny, viszont egyre jobban háttérbe szorul.
- 2006, Hamász:
 - elindulnak a választáson. Kampányban változásért és reformokért küzdenek, nem Izrael ellen!
 - Fatah korruptségával szemben (Arafat pártja). Az EU által fizetett pénzek elúsznak. A választások előtt ideiglenesen tüzszünet Izraellel. (Fatah: népszerűek, tényleg demokratikus választást)
- DE: a szervezeten belül vannak ellenzői a választásnak
- az amerikaiak ellenzik részvételüket a politikában, nem tárgyalnak velük mert terroristának tartják őket.
- a szakértők közül sokan egy nagy lehetőségnek tartják ezt.
- az iszlámisták könnyen meg tudják szólítani az embereket
- Vannak szekuláris pártok, de nagyon gyengék (leve a pártok szerepe marginális)
- A nem közel-keleti iszlám országokban az iszlámisták soha nem nyernének választást, a Muszlim Testvérek Egyiptomban viszont simán.

VIII. A KÖZEL-KELET HELYE A VILÁGBAN

- a Közel-Kelet nélkül olajkérdésről nemigen beszélhetünk
- hazánk szempontjából zűrzavart okozott, hogy ki melyik projektet támogatja (Nabucco, Blue Stream)
- ma a világ napi olajtermelése 84-86 millió barrel, és ma nagyjából ennyi a fogyasztás is
- 2005-ben a legnagyobb termelők: Oroszország, Szaúd-Arábia, USA, Irán, Mexikó
- az USA sokkal többet fogyaszt, mint amennyit termel (nem véletlen, hiszen 300 millióan lakják)
- a hadserege rengeteget fogyaszt!
- Oroszország sokat fogyasztott a SZU idejében, de mégis tudott exportálni, a rendszerváltással azonban az olajfogyasztása is visszaesett
- az oroszok olaja hosszútávon rendelkezésre fog állni
- a Közel-Kelet kb. kétharmadát adja az összes olajtartaléknak, egyedül a szaúdiaknak kb. 260 milliárd barrel olajtartaléka van
- ez a jelenlegi kitermelési színvonal mellett hosszú ideig elegendő
- Szaúd-Arábia után jön – olajtartalék tekintetében - Irak, az Egyesült Arab Emírátságok, Kuvait és Irán
- főleg mostanában arról beszélnek, hogy az Északi-sark környékén olyan mezőket találtak, melyek kapacitása nagyobb mint a szaúdi
- ebből a szempontból előnyös, hogy olvad a jege, mert így egyre könnyebben férnek hozzá majd az olajhoz (ez relatív, mert mindenképpen nagyon nehezen és költségesen!)
- olyan olajat lenne ideális találni, ahol a lefűrés után a saját nyomásától feljön az olaj, nem kell „felhúzni” nagy költségen
- az Északi-sarkon csak akkor érdemes nekiállni a kitermelésnek, ha 100 dollár felett lesz az olajár, ma (2009. április 29.) 49 dollár, de tavaly 150 is volt
- Kuba mellett a tengerben állítólag hatalmas kiaknázatlan olajmezők vannak

- Egyiptomnak van olaja, és egy keveset exportál is, lakossága nagyon népes (70 millió)
- a társadalmi és a gazdasági élet ezekben az országokban az olajra és a kereskedelemre támaszkodik, semmi más termelő tevékenység nem folyik
- a feldolgozott termék exportja sokkal többbe kerül, mint tankerekbe berámolni a nyersolajat, ezért erre próbálnak orientálódni
- az olajból származó bevételeket nem úgy használják fel, ahogyan az emberek szeretnék: az állam kapja az összes pénzt, ebből az államapparátus is részesül, egy részét megkapja a költségvetés, a többit befektetik
 - o régebben nyugati bankokba tették betét formájában, ez azonban nem hozott jelentős bevételt
 - o a bankok ezt a pénzt fejlődő országokba visszaforgatták, és ott nagyobb haszonra tettek szert, mint amennyit ők adtak
 - o vagy: ingatlanokba fektették a bevételt, de ez sem jár nagy jövedelemmel
- az amerikaiak évekkal ezelőtt megakadályozták, hogy Emirátusok-beliek részvényt pakettal vegyenek amerikai vállalatokban, mert úgy vélték, ez csökkenti a szuverenitásukat (vita lett belőle, végül részben engedélyezték, részben nem)
- Irán inkább hasznosítja a jövedelmét pl. műholdakra
- Kuvait az egyetlen, amelyik okosabban használta bevételeit, annyira, hogy már ott tartanak, hogy majdnem több pénzt kapnak a bevételeik újrabefektetéseikből, mint maguk a bevételek voltak!
- mindezek ellenére a kuvaiti gazdaság egyáltalán nem olyan, mint egy fejlett országé
 - o mindent importálnak, még a mezőgazdaság területén is!
 - o talán csak Irán az, amely el tudja magát látni saját mezőgazdasági terményeivel
- Irán egyébként is igyekszik minél kevesebb szállal függeni másoktól, pl. nincs külföldi adóssága
- petrodollár: olajból származó dollárok egy részét az olajexportáló országok nem tudták hasznosítani, ezeket tették be bankokba/részvényekbe/ingatlanokba
- ez az arab felesleges tőke kb. 2-4 ezer milliárd dollár, de erre nincs hivatalos adat
- tehát az arabok az olajból származó bevételüket nem tudják a kívánt mértékben hasznosítani!
- gáztermelés: Észak-Amerika 31%, Kelet-Európa 28%, Ázsia 12%, Nyugat-Európa 11%
- szállítás módja: 600 m³ gázból 1 m³ csppfolyósított gázt csinálnak
- Azerbajdzsán és Örményország nincs jóban a törökökkel, az 1915-ös mérsárlás óta, egymás között pedig háborúztak a SZU felbomlása után egy területi vita miatt
- BTC (Baku-Tbiliszi-Ceyhan) olajvezeték
- Törökország:
 - o 70 milliós lakosság,
 - o >90% muszlim
 - o döntően török nemzetiségű 13-15 millió kurddal
 - o 1923 óta szekuláris
 - o 2002 óta egy iszlamista párt van hatalmon (Igazság és Jólét Pártja, vezetője Erdogan)
 - o már 1963-ban beadták kérelmüket (görögökkel együtt) az EU-csatlakozásra, de belátható időn belül nem fognak bekerülni
 - o Angela Merkel társtagságot ajánl, amit a törökök nem fogadnak el
 - o Sarkozy hallani sem akar török tagságról

- az USA támogatja a belépésüket, más kérdés, hogy mi a túróért kotyognak bele, nem is EU-tagok...
- GBR és a Benelux államok is támogatják
- indokok a csatlakozás ellen:
 - azt mondják, hogy az EU keresztény kultúrára épülő közösség, Törökország pedig muszlim
 - az Unió nevében benne vagy hogy „Európai”, Törökország pedig tulajdonképpen nem ott van...
 - nem tartja be az emberi jogokat (kisebbségi jogok, kínzások a börtönökben)
 - a hadsereg szerepe még mindig jelentős
 - a török gazdaság fejletlen, sok pénzt kellene neki adni az alapokból
 - 10-15 év múlva, amikor mondjuk belépnének a törökök, a népességük már nagyobb lenne mint az eddig legnépesebb németeké (82 millió), ezáltal a döntéshozó szervezetekben nagyon nagy lenne a súlya
 - határai a Közel-Kelettel határosak, vagyis az EU a közvetlen szomszédja lenne a problémás területeknek
 - 1974 óta megszállva tartja Ciprus területének 40%-át, a török rész egyesülésre szavazott, a görög nem
 - az örményekkel nagyon rossz a kapcsolatuk, de javul
 - nem ismerték el, hogy léteznek kurdok (az ő szóhasználatukban „hegyi törökök”), ma már elismerik, de nem teljesen
- eddig két fejezetet zártak le velük a csatlakozási tárgyalások során, nyolc be van fagyasztva

IX. TÖRÖKORSZÁG

9.1. Törökország

- régen semmilyen összeköttetés nem volt a két kontinens között, most ott van a Boszporusz-híd
- Törökország sok fórumon (pl. Európa Tanács, futballtornák) európaiként szerepel, éstagja a NATO-nak
- az EU-ba is be akar lépni, de nem akarják felvenni
- ígéret: 2015-ben esetleg teljes jogú tag lehet, de ez most úgy néz ki, nem érhető el (a németek és a franciák ellenzik, lsd. előző előadás)
- szomszédai: Fekete-tenger, Grúzia, Örményország, Azerbajdzsán (9 km hosszan), Irán, Irak, Szíria, Földközi-tenger (Ciprus), Adriai-tenger, Égei-tenger, Görögország, Bulgária
- Grúzia keresztény, Törökország muszlim (99% szunnita, a többi alevita), mégis köztük probléma, sőt, közös gazdasági érdekeik vannak (kőolaj- és földgázvezetékek)
- Örményországgal a kapcsolatok történelmileg nagyon feszültek (1915: örmény népirtás, kb 1-1,5 millió örményt öltek meg az Oszmán Birodalom katonái – ezt a törökök tagadják, szerintük max. 300 ezer ember halt meg), *Wikipédia*, „*örmény népirtás*” szócikk nyomán: *Az örmény mintegy másfél millió örmény erőszakos kitelepítése és lemészárlása volt, amelyre 1915 és 1917 között került sor a muzulmán vallású törökök alkotta Oszmán Birodalomban az ifjútörök kormány uralma alatt. Az örmény genocídiumra széles körben tekintenek úgy, mint az egyik első modern, szisztematikus népirtásra; sok nyugati forrás pusztán a halálozási arányt emeli ki, mint az örmények megsemmisítésére tett szisztematikus, szervezett akció legfőbb*

bizonyítékát. A genocídium, melyet a mai napig huszonkét ország ismert el hivatalosan népirtásnak, bizonyára a második legrészletesebben tanulmányozott ilyen jellegű eseménysorozat a történelemben. A Török Köztársaság kormánya visszautasítja, hogy az eseményeket genocídiumként jellemezzék.

- ennek a vitának a következtében a csővezeték nem Örményország alatt megy
- azeri-örmény háború tört ki a Szovjetunió utolsó éveiben
- Azerbajdzsánon belül van egy rész: Karabah
 - lakosságának jelentős többségben lévő örmény része elfoglalja a területet
- Törökországban 2002 óta a parlamenti választások eredményeként egy iszlamista párt van hatalmon, vezetője Recep Tayyip Erdogan
- a köztársasági elnök Abdullah Gül
- az alevitáknak saját szertartásaik vannak, dzsemjeik vannak (nem mecset, dzsem...)
- 1923, köztársaság kikiáltása: szétválasztják az államot és az egyházat (Törökország az egyetlen ilyen muszlim ország)
- amióta az iszlamisták hatalmon vannak, igyekeznek a szomszédokkal javítani a kapcsolatot (ezt az EU igényli!)
- Gül tavaly év végén Jerevánban megnézte a két ország közti focimeccset
- Ankara mellett él egy macskafaj: angóra (Cicának írtam ide, mert kérte)
- Törökország lakosságának döntő többsége török, Azerbajdzsáné pedig azeri (ami azt jelenti hogy török)
- az irániak, mivel síita vallású Azerbajdzsánról van szó, befolyást akarnak ott gyakorolni, csakúgy mint a törökök

9.2. Irán és Törökország kapcsolatai

- elsősorban gazdasági együttműködés
- Irán: jelentős olajexport
- Törökországnak jelentős a tranzitforgalma

9.3. Kurdok

- Iránban, Irakban, Törökországban, részben Szíriában is függetlenség felé törekszenek hosszútávon
- kb. 25 millió kurd van
- 13 millió él Törökországban, 7 Iránban, 5 Irakban, 1,5 Grúziában
- a történelem folyamán sosem volt Kurdisztán
- legalább 3000 éve itt vannak, ők a médek leszármazottai
- nyelvük indoeurópai, közel áll a perzsához
- hegyi népek (harcosok), mezőgazdasággal és állattenyésztéssel foglalkoznak
- többségük az Oszmán Birodalom területén élt

9.4. Zavargások, problémák

- 1946-ban kikiáltják a Mahabadi Köztársaságot (Mahabad: kurd területek fővárosa) annak következtében, hogy a II. vh-ban Iránt délről a britek, északról a szovjetek szállják meg
 - *Wikipédia: A szovjet megszállási övezetben a kurdok gyakorlatilag függetlenséget élveztek. A szovjetek 1945. decemberi kivonulása után a kurdok formálisan is kikiáltották függetlenségüket. Az új állam fegyveres erőinek vezetője Mustafa Barzani, a későbbi ismert kurd szabadságharcos lett. Azonban függetlenségüket a szovjet segítség hiányában nem voltak képesek megvédeni, 1946 decemberében a központi iráni kormány visszaállította szuverenitását a terület felett.*

- 1946 májusában a szovjet csapatokat a jaltai egyezmény értelmében visszavonták Iránból, és decemberben Mahabadot elözönlítették az iráni csapatok. A Mahabadi Köztársaság elnökét Mahabad városban nyilvánosan felakasztották, és sok társát lemészárolták. Mala Mustafa nem adta meg magát az iráni hadseregnek és harcosaival Irakba vonult vissza. Azonban még egyszer menekülésre kényszerítették, amikor iraki, török és iráni erők egyesítették erőiket. Barzani 500 harcosával Törökországon és Iránon keresztül Azerbajdzsánba menekült, ahol bebörtönözték őket, majd megengedték letelepülésüket a Szovjetunió különböző részeiben.
- a Mahabadi Köztársaság hadügyminisztere Musztafa Barzani volt, aki '45-ben lázadást szított az iraki kormány ellen, ezt leverik, erre 1000 fegyveresével elmenekül Iránba, utána lesz ott miniszter
- 1961-ben követelik az iraki kurdisztáni területek autonómiáját, kitör a háború, '63-ban államcsíny
- 1991-ben Irak 14 megyéjében a 18-ból lázadás volt, síita muszlim irakiak léptek fel Szaddám Huszein rezsimje ellen, de az USA megengedi hogy Huszein leverje a lázadást, így is történik
- 1992-ben a kurdok kihasználják az USA és az ENSZ védelmét, parlamenti választásokat tartanak a kurdisztáni területeken, kormányt és parlamentet választanak (*Wikipédia: Ez azonban rövid ideig tartott, mivel háború tört ki a két legnagyobb kurd csoport között, ami az iraki kurdok helyzetének további romlásához vezetett. Irán, Irak és Törökország is bekapcsolódott a konfliktusba, megnehezítve ezzel annak lehetőséget, hogy megnyugtató megoldást lehessen találni a helyzetre.*)
- ma már Irak kurd része sokkal fejlettebb
- a 2003-as amerikai támadás Irak ellen eredetileg úgy volt tervezve, hogy Irak északi részébe közúton mennek
- a kurdok megengedték az autonóm terület használatát az USA-nak, északra légi úton jutnak el
- 1984-től a kurd munkáspárt Abdullah Öcalan vezetésével fegyveres harcot indít a török intézmények és hadsereg ellen
- 1999-ben Szíria török nyomásra kitiltja Öcalant a szír területekről
- a görögök együttműködnek a törökökkel, elkapják Afrikában, visszaszállítják Törökországba, halálra ítélik de nem hajtják végre mert közben megszüntették a halálbüntetést Európa kérésére, végül életfogytiglanra ítélik

9.5. Kurdok helyzete

- vannak kurd újságok, beszélhetnek néha kurdul, vannak rádióik, van egy hivatalos tévéadás
- félmillió törökországi kurd él Németországban
- Irak föderáció, nincs központi kormány
- a kurdok nem valószínű hogy tudnak olajat exportálni
- Irakkal vannak együttműködések kurd kérdésben, pl. a törökök átlépik az iraki határt, hogy üldözzék a PKK (Kurd Munkáspárt) fegyvereseit

9.6. Konfliktusforrások

- az Atatürk-gátrendszer a Tigrisen és az Eufráteszen: Törökország ugyanis gátakat épít, melyek Szíria és Irak vízellátását veszélyeztetik.
A vízhiány kérdése hosszú ideje fennállt, ez azonban elmélyült, mióta Törökország belefogott a Délkelet-Anatólia Projektbe (GAP), amelynek keretében az Eufrátesz vizét öntözésre és áramfejlesztésre használja. A GAP keretén belül Törökország

három gátat hozott létre, többek között a 48,7 milliárd köbméter kapacitású Atatürk gátat. További két gát kerül átadásra a következő egy éven belül és 2010-re fejezik be az egész projektet. A török beruházás miatt Szíriában egyre többen aggódnak. Damaszkusz szerint Törökország egy 1987-ben megkötött szerződés értelmében beleegyezett abba, hogy az Atatürk gát vízzel való feltöltésének ideiglenes befejezéséig másodpercenként legalább ötszáz köbméter vizet enged át Szíriának. Ankara azonban nem akar beleegyezni egy hosszú távú vízmegosztási tervbe. Bár Törökország időnként másodpercenként akár 800 köbméter vizet is átenged Szíriába, más esetekben ezt másodpercenként 40 köbméterre korlátozza. Szíria afelől is panaszkodik, hogy a friss vizet Törökország maga számára használja fel, és az a víz, amelyet továbbenged, már trágyával és mérgező anyagokkal fertőzött. (www.hetek.hu)

- amikor kikiáltják Törökországot, a törökök elérik nemzetközi szerződésekben, hogy Hatay megye/tartomány ma az ő részük, bár sokak szerint szír terület (konfliktus!)
- a szírek '84 előtt és után a kilencvenes évek elejéig a PKK számára kiképzőtáborokat biztosítottak szír területeken
- 1974-ben a szocialista Ecevit volt a miniszterelnök
- 1983-ban kikiáltják a Ciprusi Északi Török Köztársaságot, de ezt csak egy ország, a törökök ismerik el...
- Annan-terv (Kofi Annan terve) egyesíteni Ciprus területét, a törökök többsége a népszavazáson az egyesülés mellett volt, a görögök többsége pedig ellene, szerintük ugyanis a törököknek el kellene húzni onnan melegebb éghajlatra
- a török részen a török nacionalisták győznek a választásokon

X. AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KÖZEL-KELETI POLITIKÁJA

A hidegháborútól Obamáig

10.1. Miért beszélünk az USA-ról?

- Nem nagyon kell indokolni, hogy miért tárgyaljuk külön, de ha mégis, akkor azért mert olyan nagyhatalom, ami erőteljesen befolyásolja a Közel-Kelet politikai és gazdasági folyamatait.
- Valamennyi nagyhatalom jelen van:
 - az EU is fontos szereplő, főleg gazdasági szempontból
 - a nyugati világon kívüli szereplők is egyre fontosabbak: Kína (kőolaj importja miatt), India, Oroszország (történelmi szempontok), illetve Japán.

10.2. Az USA közel-keleti politikája a hidegháborús évek alatt

- Az amerikai-szovjet rivalizálás alakította ezt a politikát.
- Kezdetben kedvezőek voltak a pozíciói, kedvező volt a megítélése a Közel-Keleten.
- USA sosem volt gyarmattartó, nem tekintettek rájuk így.
- '45 után, mikor konkrétan megjelenik a Közel-Keleten, nem volt negatív a megítélése.
- A feltartóztatási (azaz Truman-) doktrína lesz, ami alakítja a kapcsolatokat
- Az USA megpróbált szovjetellenes szövetségi rendszert szervezni a közel-keleti államokból
- Ez lett volna a Bagdadi Paktum 1955-ben. Az érintettek közül csak Irak volt arab állam, a többi résztvevő (Irán, Pakisztán, Törökország, GBR) nem arab
- Az amerikaiak célja az volt, hogy kibővítsék a szerződést olyan közel-keleti arab államokkal, akik hajlandók együttműködni

- Az első lehetőség a nasszeri Egyiptom. Az USA támogatja a szabadtisztek forradalmát 1952-ben. USA vezetése meg volt győződve arról, hogy Nasszert be lehet majd vonni ebbe a paktumba, de az események más mederbe terelődtek.
- Megjelent ugyanis az arab nacionalizmus, ami alapvetően forradalmi jellegű ideológiának nevezhető. Ez természetesen nem kedvezett az USA-nak.
- Szovjetunió pozícióinak kedvezett a nasszerizmus mint jelenség, Irakban és Szíriában kialakuló baathizmus, ami az arab egységet hirdeti
- Ezek az arab nacionalizmusok forradalmi jellegűek, és baloldali beállítódásúak.
- Nem a szovjet modell lemásolása a cél, de az USA-nak semmiképp nem kedvez
- A szuezi háborút követően a nacionalizmus ellenzése fogalmazódik meg az Eisenhower-doktrínában.
 - o első USA-doktrína, ami a Közel-Keletet állítja központba. Segítséget nyújt minden közel-keleti államnak, aki a Szovjetunió kötelékéből ki akar szakadni
 - o rendkívül fontos volt az 50-es évek második felében. Irakban '58-ban baloldali puccs, Kásszem vezetésével. (volt szó róla már)
- Irak kihullott a bagdadi paktumból, USA veszít pozícióiból.
- éppen ezért az Eisenhower-doktrína értelmében Libanonnal és Jordániával fűzi szorosra a kapcsolatát. Segélyeket és katonákat küld.
- melyek az USA legfontosabb közel-keleti szövetségesei ezekben az években? Két ország emelkedik ki.
 - o Törökország (1952 óta NATO-tag, számos szerződésben együttműködik az USA-val a Szovjetunió feltartóztatásáért)
 - o Irán a másik ország (Pahlavi-dinasztia). 50-79-ig az USA szerződésesen is elkötelezett szövetségese
 - o Izrael még nem áll olyan szoros szövetségben az USA-val. USA támogatja Izrael létrejöttét, de a szövetségi viszony a 60-70s évekre alakul csak ki.
- a '67-es háború jelentős fordulópontra. Egyiptom, Szíria, Jordánia szenvednek vereséget Izraeltől
 - o bár Jordánia inkább nyugatbarát, a másik kettő a Szovjetuniótól várta a segítséget hogy szembe tudjanak szállni Izraellel.
 - o nem következett be ez a segítség!
- a Szovjetunió pozíciói romlanak a térségben, megítélése is romlik.
- arab nacionalizmustól való elfordulás enyhít a szovjetbarátságon is. Erre jó példa a 70s évek Egyiptoma.
- 73-as 4. arab-izraeli háború (iom kippur) olajárrobbanás szempontjából is meghatározó.
- USA és Izrael közötti szoros szövetség kialakul, Kissinger és Nixon fegyverekkel látják el Izraelt.
- 70-es években a fő szövetségeseik:
 - o 2-ből négy lesz. eredeti Irán és Törökország kiegészülnek két másikkal:
 - Izraellel: Izrael és Irán között jó kapcsolatok ezekben az években. Például izraeli titkosszolgálat képezte ki az iráni embereket
 - Egyiptom lesz a negyedik állam, mint szövetségese. A Szadat elnöksége alatti nyitás politikájának egyértelmű jelei a Camp David-i keretegyezmény aláírása és az egyiptomi-izraeli békeszerződés.
- USA segélyeket folyósít Izraelnek elsősorban, második helyen Egyiptom szerepel. Évente 2 milliárd dollárt kapnak átlagosan, hadsereg modernizálására a cél
- Az 1979-es év jelentős változásokat hoz az USA közel-keleti politikájában, hiszen komoly változások történnek két országban is

- '79-ben Irán kihullik a szövetségi rendszerből (az iráni iszlám forradalom eredményeként)
 - súlyos veszteség volt az USA számára, a Perzsa-öböl térségében csökkent a jelenléte az USA-nak (olajszállítás, lelőhely)
 - amerikai-iráni ellentét kialakul, 444 napig tartó túsdráma a remek példa erre
- tágabb értelemben vett Közel-Kelethez Afganisztán is hozzátartozik, 79-ben pedig elkezdődött az afganisztáni intervenció is! 10 éven keresztül támogatnia kellett az USA-nak az afgán mudzsahedeket akik harcoltak a Szovjetunió ellen.
- az USA-t alapvetően nem az érdekelte, hogy a demokráciát, vagy emberi jogokat egy rezsim kielégíti-e, hanem hogy ki harcol a szovjetek ellen.
- az 1980-ban kiadott Carter-doktrína a Perzsa-öböl térségét az USA szempontjából meghatározó fontosságú területnek nyilvánítja.
- egyfajta figyelmeztetés a Szovjetunió számára, hogy az USA nem fogja eltűrni, hogy a Szovjetunió hegemoniára törekedjen itt.
- Washington úgy látta, hogy az iráni forradalom és az afganisztáni intervenció célja a Perzsa-öböl elfoglalása.
- Irán nem került a Szovjetunió befolyása alá.
- Amerika nézőpontjából viszont nem fért bele a hidegháborús politikába hogy egy állam harmadik utat választ! Tehát azt gondolták, Irán a Szovjetunió befolyása alatt lesz, de nem lett, mert harmadik utas lett.
- Az amerikai Közel-Kelet-politika kapcsán még Reagant kell megemlíteni.
- Az 5. arab-izraeli háború (libanoni háború) '82-ben volt. /sokak szerint nem háború, de Csicsmann annak mondja/
 - A háború végén az amerikaiak több száz katonát küldenek, hogy szétválasszák a feleket
- Reagan ekkor szembesül az ún. terrorizmussal, ami itt még „csak” merényleteket jelent, amiket a Közel-Keleten az amerikaiak ellen elkövetnek.
- Hezbollah is '82-ben jön létre (libanoni síiták), és az amerikaiakkal szemben hajt végre merényleteket. '83-ban támadás: 200 amerikai katona meghal.
- Reagan rájön, hogy menni kell → kivonják a csapatokat
- iraki-iráni háborúban való elköteleződés is fontos. 80-88 ig tartott.
- egyértelműen Irakot támogatja, aki egyébként Szovjetunióval barátsági szerződést kötött.
- fegyverreladással is támogatja, Irak a 9%-át bonyolítja a világ fegyverkereskedelmének.
- Az amerikaiak műholdfelvételek átadása az iráni csapatok mozgásáról – ezzel is segítenek
- Irak vegyi fegyvereket vetett be, az amerikai pedig támogatták, javulnak a kapcsolataik
- Irán-Contra ügy: USA vezetősége Iránnal is ápol kapcsolatokat (ad el fegyvereket nekik is) amelyből befolyt pénzt a Nicaraguai Contrák támogatására fordítják
- USA ekkor ismeri fel, hogy mekkora veszély a terrorizmus
- Líbia kiemelendően veszélyes: Reagannek meggyűlik vele a baja.
- Kadhafi áll az élén, és a „nemzetközi terrorizmus útjára lépett”. '86-ban egy berlini diszkóban merényletet követtek el, ami erőteljesebb fellépésre ösztönzi az USA-t, aki el is kezdi bombázni Líbiát.
- Lockerby merénylet: '88 decemberében líbiaiak felrobbantják a Pan Am egyik gépét Lockerby felett. 200 áldozatot követel, köztük magyarok is voltak.
- USA és Líbia (bár mondhatni Líbia és a nemzetközi közösség viszonya) megromlik.

10.3. Az USA politikája a hidegháború után

- '89-ben a hidegháború véget ér. Az USA eddig a hidegháborús szemüvegen keresztül gyűjtötte szövetségeseit, ezért újra kell gondolni a közel-keleti politikáját.
- Mindez már az idősebb George Bush nevéhez kötődik.
- A hidegháború végén nem születik dokumentum, ami az amerikai Közel-Kelet-politika sarokköve lenne.
- '92-ben a Meridian Houseban Edward Djerejian tart egy beszédet. Ebben megalapozza az amerikai Közel-Kelet-politikát, és 3 célt fogalmaz meg
 - o 1) arab izraeli konfliktus megoldása, azaz békefolyamat. Izraellel való szövetség fenntartása. A konfliktust meg kell oldani.
 - o 2) Perzsa-öböl térsége feletti stratégiai befolyás megtartása. Olajszállítás biztonsága. Fontos partner Szaúd-Arábia lesz. Fontos szerepe van ekkoriban. Két olyan állam, ami veszélyezteti a megvalósulást: Irak és Irán.
 - o 3) Emberi jogoknak és a demokráciának a terjesztése a térségben: inkább retorikai. USA-nak fel kell vennie a harcot a terrorizmussal és szélsőségesekkel szemben. pl. Líbia elszigetelése alapvető célkitűzés.
 - o ez a három célkitűzés együttesen mai napig meghatározza az amerikai külpolitikát a térségben

10.4. id. George Bush Közel-Kelet-politikája

- II. öbölháború emelkedik ki az ekkori események közül: 1990-1.
- 1990. augusztus 2-án Irak lerohanja a szomszédos Kuvaitot. Első öbölháborúnak az iraki-iráni háborút tartják.
- Az USA felfigyel Kuvait megszállására. Nemzetközi koalíciót szervez, Sivatagi vihar nevű akció. '91 januárjában kezdődik és 1 hónapig tart, Irak kapitulációjáig
- berlini fal leomlása után a közel-keleti országokban várakozás van, hogy végre szabadabb gazdasági fejlődésnek lehet szentelni az időt.
- II. öbölháború ezt megszüntette. Hétköznapi emberek elutasították Amerika beavatkozását.
- Szaddam Huszein megpróbálta a nyugati világgal való szembeállásként beállítani. Kereszteseknek nevezi az amerikaiakat. A muszlim közvéleményt sikerül maga mellé állítania, de nem azért mert szimpatizálnak vele, hanem mert az amerikai hozzáállás nem tetszik nekik.
- Amerika renoméja rohamosan esik, de mégis számos közel-keleti vezető támogatja az USA-t a koalícióban.
- Egyiptom és Szíria is küld katonákat. Nem csak az arab országok közül, hanem a tágabb iszlám világból is vannak szövetségesei.
- nem buktatják meg Huszeint, hanem embargós rendszert vezetnek be. Ennek megvannak az okai, de nem részletezzük.
- ez megalapozza az USA negatív megítélését.
- a közel-keleti békefolyamat pozitív eredménye a '91-es madridi konferencia.
 - o USA pozitívabb megítélését hozza. Ez egy multilaterális konferencia Bush és Gorbacsov támogatásával. Kinövi magát majd belőle az Oslói elvek nyilatkozata 93-ban. (Clinton nevéhez kötődik már)
- első célt tehát itt megpróbálják megvalósítani.
- második cél a második öbölháborúban realizálódik.
- harmadik elem pedig az iszlamizmus megerősödése.
 - o algériai választások 1991 decemberében: első fordulót az Iszlám Üdvfront nyerte meg, a demokrácia szellemében történt mindez. Az amerikai vezetés felismeri a demokrácia-paradoxon fogalmát. Ha támogatják a demokráciát,

- annak eredménye nem biztos, hogy demokratikus lesz. Nyerhetnek olyanok is, akik szerintük nem demokratikusak, sőt USA-ellenesek.
- nem biztos, hogy jó támogatni a térség demokratikus átalakulását.
 - Mindig a reálpolitika a lényeg, nem a retorika
 - Algéria esetében tehát félnek, 92 elejétől polgárháborúba süllyed az ország. Amerikaiak azt mondják, hogy újra választások kellene, de annyira nem akarják.
 - két ország emelkedik ki, mint szövetséges:
 - Egyiptom (félnek, hogy az algériai események ne terjedjenek át Egyiptomra, ezért támogatják)
 - Szaúd-Arábia: mikor Huszein lerohanta Kuvaitot, féltek, hogy le akarja rohanni Szaúd-Arábiát is. Az USA elveszítene minden olajforrást. Tehát fontossá válik. '90 őszétől amerikai katonák érkeznek.

10.5. Clinton két elnöki ciklusa

- legaktívabb amerikai elnöknek tartjuk közel-keleti viszonylatban
- Clinton könyvelte el sikerként az oslói elvek nyilatkozatát '93-ban.
- nem tudta megakadályozni azt, hogy végül kudarccal záródjon az oslói folyamat
- fel akarta melegíteni a békefolyamatot, de összességében kudarc.
- Netanjahuval (izraeli vezető) is próbált olyan kapcsolatot kialakítani, hogy haladjon a békefolyamat.
- újra megindítja a békefolyamatot: 2000. július II. Camp David-i találkozó, kudarc. Izraeli elnök meg Arafat is ott vannak.
- 2000 szeptemberében II. intifáda.
- Perzsa-öböl: fő külpolitikája a kettős feltartóztatás doktrínája. nem egy új dolog, korábbi amerikai elnökök is alkalmazták, csak nem fogalmazzák meg.
- egyszerre kell Irakot és Iránt feltartóztatni, mert ezek az USA stratégiai érdekeit sértő államok
- nem a rezsim-change eszközzel, hanem a szankcionálás és elszigetelés eszközzel. Nem akar katonailag beavatkozni, az a célja, hogy a hatalmi egyensúly fennmaradjon a Közel-Keleten, vagyis se Irak, se Irán ne erősödjön meg a másikkal képest
- Clinton felismeri, hogy azért volt a II. Öböl-háború, mert Irán megerősödött.
- Felborult a hatalmi egyensúly. Mikor Kuvaitot felszabadítják, visszaáll (ezért nem buktatják meg Huszeint, mert felborulna az egyensúly újra).
- közvetett módon próbálkoztak persze a megdöntésével.
- Iránnal szemben kicsit enyhül a viszony a '90-es évek második felében. Az elnöki székre Mohamed Khatami kerül. Enyhülés, reformer tábor politikusa.
- USA kifejezetten támogatja ezt a tábort. Clinton állított fel szankciókat.
- emberi jogok: a Clinton-doktrína a demokratikus bővítés koncepciójára épít, ennek a demokráciaterjesztés a központja, de nem a Közel-Keleten!
- Tanulva a korábbiakból, a status quo fenntartására törekszik.
- inkább emberi jogokat megsértő, de USA-barát rezsimek legyenek hatalmon.

10.6. Ifjabb Bush 8 éve:

- Clintonnal ellentétben unilateralista külpolitikát folytat. Bush Clintonhoz képest inaktív, különösen az első pár hónapban. Mondta, hogy nem akar beavatkozni, oldják meg maguk.
- passzívabb amerikai külpolitika, pont akkor, mikor a II. intifáda kirobbanásával szükség lett volna a közreműködésre.
- 2001. szeptember 11-e alapvetően befolyásolja a helyzetet

- Teljes mértékben szakít a clintoni külpolitikai koncepciókkal. különösen a 2. és 3. pontban lévőkkel. Szakit azzal, hogy fel kell tartani a szankciókat Iránnal szemben, illetve szakít a status quo fenntartásával is. Szerinte kell a demokratikus átalakulás.
- Átalakul a külpolitika.
- Bush hangoztatja, hogy nem az iszlám világgal szemben folytatja a háborút, de mégis úgy tűnik, hogy az iszlám ellen hirdetett háborút.
- id. Bush alatt nő meg a huntingtoni paradigmában gondolkozók száma (iszlám vs. nyugat)
- sok diplomáciai hiba – kétségessé teszik a szavait
 - o szeptember 11-én azt mondta, a terrorizmus ellenes hadjárat egy hosszú keresztes hadjárat lesz. Diplomáciai baki volt, félreértették, az USA megítélése zuhant.
 - keresztes hadjáratok ma is élnek a történelmi interpretációkban a Közel-Keleten. A globalizációt is sokszor azonosítják ezzel.
 - o másik: a 2001-ben megindított afganisztáni háborút először Végtelen (?) Igazságnak nevezik el. Ezt elvileg csak Allah hozhatja el, semmiképp sem amerikai katonák állig felfegyverezve.
 - átnevezték gyorsan Tartós Szabadságra a nevet.
- úgy érezték, hogy Bush iszlámellenes. Pedig elment az amerikai muszlim szervezetekhez, próbált gesztusokat tenni, de nem sikerült → kudarc
- Úgy gondolja, fontos a katonai fellépés Afganisztánban (2001) és Irakban (2003)
- ha itt demokráciát tudnának teremteni, akkor ezek majd lavinát indítanak el, és mindenhol demokratikus rendszerek fognak kinőni a diktatórikus rezsimek romjain (hólabda-effektus)
- a neokonzervatív ideológia szerint ekkor a konfliktusok megoldhatóak lesznek, hiszen a demokráciák nem háborúznak egymással.
- USA felrúgja a clintoni status quo-t, elkezdi bírálni az arab rezsimeket, akik USA-barátok voltak. Egyiptomot felszólítják, hogy legyenek demokratikus reformok.
- kritikák Szaúd-Arábiával szemben is. Sok szaúdi volt a szept. 11-i merényletben. Bush azt mondja, felül kell vizsgálni a kapcsolatokat.
- komoly politikai változások a Közel-Keleten. Több országban tartanak választásokat, de ez alapvetően nem biztos, hogy az USA nyomására történik. Sokkal inkább belülről értek meg a változások.
- Egyiptomban 2005-ben vannak az első többjelöltes választások. Ugyanaz marad az elnök. Amerikaiak örülnek, de a gyakorlatban csak egyet előre kettőt hátra léptek. Kozmetikázott reformok vannak csak, azt szolgálják, hogy betömjék Bush száját egy időre.
- Legnagyobb változást a Hamasz választási győzelme hozza 2006 januárjában, ami meglepi az USA-t. 2006. után ezt a demokratizációt nem erőlteti annyira az USA.
- Bush fokozatosan visszatér a clintoni status quo-hoz retorikájában.
- Retorika: gonosz-tengelye. (2002-ben hangzik el) Irak és Irán plusz Észak-Korea, amit ide sorol.
- Irakot megtámadják, Iránnal kiéleződik a helyzet, kapcsolatok megromlásával számolhatunk. Iránban változások is voltak ezalatt a 8 év alatt. Sokan ezt annak tudják be, hogy a 2003-as iraki háború megbontotta az egyensúlyt a térségben. kihullott Irak, megerősödhetett Irán (aki USA-ellenes)
- szakirodalom előszeretettel beszél a síita félhold veszélyéről:
 - o Irán támogatja az USA-ellenes Szíriát, ahol síita kisebbség van az ország élén (alaviták) illetve Libanonban a síita Hezbollahot.

- 2006-os izraeli-libanoni (hezbollah) háború is az amerikai-iráni konfliktus hatása.
- ez kudarc az USA-ának.
- vannak más államok, akit nem sorol ide (a gonosz tengelyéhez), de lator vagy haramia államnak mondja.
 - Szudán: 2003, Darfuri konfliktus. USA nem tulajdonít olyan nagy jelentőséget neki, mint mondjuk Iraknak vagy Iránnak. Retorika inkább, mint gyakorlat. Népirtásnak nevezik, de nem tesznek semmit a megakadályozásra. Kína szerepe jelentős a rendszer fenntartásában
 - Líbia, mint lator állam: egyik siker USA szempontból, hogy Líbia megtér, Bush ezt saját sikereként könyveli el.
 - '90-es évek végén Líbia kiadja a Lockerby-merénylet feltételezett elkövetőit, megindul egy enyhülés a nemzetközi közösséggel.
 - Amerikaiak annyira nem tartják fontosnak a tényleges demokratizálódást, Kadhafi lemond a terrorizmusról és az ABC fegyverekről.
 - Nem Bush sikere, hanem a belső ellenzék és rossz gazdasági helyzet eredménye.
- első amerikai elnök, aki nyíltan kijelenti, hogy a közel-keleti helyzet megoldása a független palesztin állam létrehozása. Használja a „két állam” (egy zsidó és egy palesztin) kifejezést.
- legfőbb esemény a Road Map 2003-ban való meghirdetése. 2005 végére irányozza elő egy palesztin állam létrehozását.
- Közvélemény-kutatás: 2000-ben 52% látta pozitívnak az USA-t Törökországban, 2006-ban már csak 12 % vélekedik kedvezően.
- Izraelt és az USA-t tartják a legnagyobb veszélynek a nemzetközi békére a közel-keletiek.

10.7. Obama Közel-Kelet-politikája

- elnökválasztás előtt a közvélemény-kutatás azt mutatja, hogy a Közel-Keleten sem Obama, sem McCain nem népszerű.
- ott élő emberek nem várnak jelentős javulást Obama elnökségével
- Legfontosabb lenne a hitelességi probléma megszüntetése. Bush felhalmozza ezt a Közel-Keleten, Obama ezt akarja felszámolni. (Legyen az USA újra hiteles)
- Gesztustételek az iszlám világ felé: idén április elején Törökországi látogatást tett, és fontos beszédet mondott a parlamentben. Az USA és az iszlám világ viszonyát nem szabad, hogy a terrorizmus határozza meg. Pozitív beszéd!
- Törökországban éppen ekkor volt a Civilizációk Szövetségének éves csúcstalálkozója.
- Ez egy ENSZ-kezdeményezés az iszlám világ és a nyugat kibékítésére. Várták, hogy Obama beszédet tart, de nem tartott, a vacsorán ugyanakkor részt vett
- azt mutatja, hogy nem akarta, hogy a csúcstalálkozón minden az USA-ról szóljon, hanem tényleg a közeledésről.
- iráni kérdésben is változás. Obama bírálta Bush Irán-politikáját. Obama a párbeszéd híve. 2009 márciusában az iráni újév alkalmából üzent Iránnak. Nyitásra, együttműködésre helyezi a hangsúlyt. Iráni válasz felemás: a vezetés pozitívan látja, de alapvetően mégis úgy gondolják, hogy a helyzeten nem nagyon változtat Obama sem.
- Irak és kivonulás kérdése:
 - Obama álláspontja Bush álláspontjához közeledett, kampány alatt még azt mondta, gyorsan kivonulnak. Aztán: „16 hónap alatt”, most meg azt mondja,

2011 végéig. 2010 nyaráig harcoló csapatokat vonják ki, tehát 40-50 000 katona még marad. Jelentős eltérés a korábbi álláspontjához képest.

- Af-Pak stratégia: azaz afganisztáni-pakisztáni stratégia: Afganisztánba több katonát küldene. Március 27-én mondott beszédet ezzel kapcsolatban. Körvonalazta, hogy még 17 000 katona kell, választások lesznek. Pakisztánnal is fenn kell tartani az együttműködést
- Obama alapvetően nagy változásokat hirdet, de látni kell a folytonosságot.
- nem lehet egyik napról a másikra változtatni.
- nem számolnak olyan nagy változással az amerikai politikában.
- nem lehet egyik napról a másikra Amerika hitelességét visszaállítani.
- összességében javul Obama megítélése.
- Gázáról nem beszélünk.

XI. IRÁN

Ország-tanulmány

11.1. Bevezető

- Regionális jelentőség – történelmileg is
- nem arab ország, hanem perzsák lakják
- Nagyhatalmak befolyása jelentős a térségben
- Politikai és kulturális értelemben egyaránt jelentős ország
- Vallásilag is kötődik a Közel-Kelethez (iszlám vallás)
- 66-67 millió fő a lakossága
- 12 800 USD a GDP/fő/év
- Olaj világpiacon árá rendkívül megugrott, ezért a GDP/fő is nőtt.
- Olaj ára csökkenni fog, várhatóan az olajbevétele is.
- Reálnövekedés 6,5 %-os. Ez is csökkenni fog.
- Olajtartaléka 138 milliárd barell olajtartalék (1 barell = 42 gallon = 160 liter)
- 4. helyen (vagy 2.-3.) áll a világban
- 51%-a perzsa etnikumú, 24 % azeri (16 millió). 7% kurdok (5-6 millió fő) 3% arab, 2% türkmén etnikum.

11.2. Történeti visszatekintés

- 18. század: Kádzsár-dinasztia (1779-1925)
- 1935 óta hívják Iránnak, előtte Perzsia volt
- Türkmén törzs volt a mai Azerbajdzsán területén
- Orosz érdekek a térségben
- Aga Mohammád Khán (1779-1797)
 - o nincsenek különösebben fontos lépések
 - o De ő a dinasztia-alapító
 - o leszámol a riválisaival, központosít
 - o grúz illetve kaukázusi területeket visszaserzi
 - o Teherán falucskába helyezi át az ország központját
 - o 96-ban sahhá koronázzák (jelentése kb. a „királyok királya”) következő évben sikeres merényletet követetnek el ellene.
- Fáth Ali Sah (1834-ig van hatalmon)
 - o fényűző életmódot folytat, nem volt jó uralkodó
 - o nem volt felelősségteljes
 - o Két háborút folytat az Orosz Birodalommal, elveszti mindkettőt
- Naszer od-Din Sah (1848-1896)

- A dinasztíára jellemző a fényűzés és az államügyekkel nem foglalkozás
- Reformtörekvések megjelenése
- nyugati tudományok térhódításának teret enged
- agrárium fejlődik, illetve az ipar is.
 - Ámir Kabir: sah főminisztere (államminiszter kb.) végrehajtó hatalomban jelentős. Feleségük veszi az uralkodó unokahúgát, aki megharagszik és elteszik láb alól.
 - Oroszország és GBR vonzástere, beékelődik ezek szorításába
 - Fényűzés jellemző, de erre nem volt pénzük. Koncessziókból befolyó pénzekből akarták finanszírozni
 - Koncessziók: kizárólagos exportálási/kitermelési jogot ad el elsősorban GBR-nek
 - olajkitermelés
 - teatermelés
 - távíró vonalak
 - Herat városát akarta elfoglalni Afganisztánban de megakadályozzák a britek
- Britek kizárólagos jogot szereznek (Julius Reuter) sok mindenre, pl. pénznyomásra. A sah később felmondja ezt, de rettenetesen ráfizettek.
- Az ország teljes dohányipari ágazatát szintén eladta a briteknek!
- Sokan ebből éltek az országban!
- Végül szintén merénylet áldozata lesz ő is
- Az alkotmányos forradalom (1905-1911): Mozafar od-Din
 - 1905-6: belső korrupció, fényűzés miatt (illetve GBR nagy hatalma miatt) tüntetések kezdődnek. Elégedetlenség → síita papság válik meghatározóvá
 - Tabatábai, Behbehani, Nuri lesznek a jelentős személyek
 - 1906: október. Madzslesz (perzsa átírás, nem arab) létrejön, ez kb. az alkotmányozó nemzetgyűlés. Feladatuk az iráni alkotmány megszüvegezése. Mintája a belga alkotmány.
 - királyi jogok korlátozása, hatalom szigorú ellenőrzése
 - 1906. október 7-én ül először össze a Madzslesz. Eleinte az uralkodó nem hajlandó aláírni, csak decemberben írja alá, öt nappal a halála előtt. Életbe lép az alkotmány
 - Mohamad Ali Sah felfüggeszti az alkotmányt (ő az előző sah fia) majd erőszakkal visszaállítják, menekülnie kell.
 - Oroszország és GBR felosztja Iránt. Északi-ÉK részeken orosz, D-DNY-i részeken brit befolyás. Középső részért szabadon versenghetnek
 - 1911 újabb orosz betörés.

11.3. Reza Khán

- Reza Khán (1925-re szerzi meg a hatalmat) Reza Sah Phlavaiként uralkodik
- reformokba kezd, voltak előremutató lépései, szándékai
- pénzügyek területén reformokat akar, próbálja egyensúlyba hozni az államkincstárt
- hadsereget fejleszt, ami megalomániába fajul fia idején majd
- Igazgatási reformok
- Iránnak nincs esélye a két nagyhatalom között
- Oktatás, kultúra a gyenge pont. Diktatórikus és autoriter stílus
- Nép elkezd nem kedvelni. Modernizációt szekularizációként képzei el, síita papság nem nézi jó szemmel.

- Atatürk-féle, nyugatosító, szekuláris dolgot képzelt el, kevés sikerrel
- Miniszterelnökök csak lepecsételik amit a sah mond, de ez csak látszatsdemokrácia
- Oroszország és GBR bevonul (1941), azzal az indokkal, hogy le kell váltani a sahot, mert a nációkkal szimpatizál
- Persze nem csak ez volt az indok. Lemondásra kényszerítik
- Mohámmád Reza Sah Pahlavi javára mond le (ő a fia)
 - Kaotikus viszonyok a hatalomra kerülésekor
 - 1941-1979
 - 41-53 között 12 miniszterelnök volt, óriási instabilitás
 - Központi hatalom gyengül, Madzslesz erősödik. De belső megosztottság van az iráni parlamentben is
- CIA és az „Ajax-hadművelet”
 - Nemzeti Front nevű tömörülés
 - 1901 óta angol-iráni olajtársaság 51%-a brit tulajdonban van
 - NF élén Mosszáddeq – miniszterelnökké választja a Madzslesz. Csak akkor vállalja, ha szabad kezet kap ennek államosításában
 - Megkapja
 - Nagyon keményen tárgyal a britekkel, államosítja az AIOC-t.
 - Britek embargót rendelnek el az iráni olajjal szemben. Ez meggyengíti a gazdaságot
 - NF és vezetője népszerűsége elkezd csökkenni
 - Síta klérus is ellenezte hatalmát, tartottak egy baloldali fordulattól
 - Amerikaiak kommunistának bélyegzik. Voltak baloldali gondolatai, de azért nem kommunista.
 - 1952-53: USA számára felértékelődik Irán. A CIA elrendeli Mosszáddeq hatalmának megdöntését. Sah háromszor próbálta elmozdítani, sőt az amerikaiak is próbálkoztak már.
 - 1953. augusztus 19-én eltávolítják
 - Reza rendszere megszilárdul
 - Sah, bürokrácia, hadsereg, síta klérus a fő hatalmi központok
 - A sah kiegészíti a bürokráciával (címek, vagyok), és a hadsereggel is sikerül kiegészítenie.

11.4. A Sah rendszere

- demokrácia látszata
- voltak rendszeres választások, de jelentősége 0.
- a sah létrehozta a SAVAK-ot, ami az iráni titkosszolgálat kb.
- „Iráni KGB”-nek is modhatánk. Izrael titkosszolgálat, a Mosszád is képezte ki őket
- Irán a CENTO tagja 55-től
- Pozitív nacionalizmus: iráni nemzeti érdekek
- Olajbevételek nőnek, különös 73 után
- Fegyverekkel az USA látja el
- Hatalmas hadsereget épít, 70es évek elejére 4.-5. helyre rakják a hadseregét.

11.5. A fehér forradalom

- Földreform már 1962-től
- 1963-tól fehér forradalom
- Reformok:
 - földreform: sok paraszt jut földhöz. Nem volt megfelelő minőségű eszköz, hogy ezt megműveljék. Túl kicsi volt a terület

- Erdők államosítása
- Állami tulajdonban lévő vállalkozások privatizálása
- Nők szavazati joga
- Problémák a rendszerrel
 - korrupció
 - hangzatos szlogenek, de nem takartak valós intézkedéseket
 - szűk uralkodó osztálynak kedvez, nem a tömegeknek
 - elnyomó, autoriter rendszer
 - sah sajátos ars poeticája.
 - Abszolutista monarchaként értelmezi magát, akit a nép imád és isten kegyelméből van ott.
 - A „forradalom” szó használta mögött valós tartalom. Az ellenzékiek elől el akarta húzni ezt a szót.
- Amir Abbasz Hovejda miniszterelnök
 - mindent aláír, kihirdet, rendszer kiszolgálója
 - Olaj jelentősége:
 - 72: 2,4 mrd. USD
 - 74: 18,4 mrd. USD
 - Olajbuborék kipukkan, 75-ben.
 - elkezdenek csökkenni a bevételek →hiány → válság
 - nem megfelelően költötték el a pénzeket. Túl sokat költöttek a hadseregére. Oktatás alig támogatott, vidékfejlesztés nincs!

11.6. A forradalom:

- Sah álintézkedéseket hoz, hogy mérsékelje az elégedetlenséget
- USA és Irán között megromlik a viszony, de nem jelentősen
- Carter retorikailag elítéli a sah rendszerét
- 1978-ban egyre gyakoribbak a tüntetések
- Egységesülő forradalmi mozgalommá kezdenek válni
 - Nemzeti Front (szocialisták), Tude (kommunista párt, jelentése: „tömegek”)
 - MEK (Iszlám és szocializmus együtt), FEK (maoista)
 - Értelmiségiek
 - Siíta klérus szerepe egyre fontosabb

A siíta klérus helyzeti előnye

- Könnyebb kommunikáció a tömegek felé (mecsetek)
- Meghatározó szereplő már a kezdetektől: Khomeini Nagyajatollah
 - 1963: Törökországba aztán Nedzsefbe (Irak) majd a Sah kérésére Franciaországba távozik
 - Törökországban az Atatürki reformok miatt nem viselheti vallási öltözékét, nem beszélhet a nézeteiről

A forradalom győzelme

- 1979. január 18-án a sah elhagyja az országot egészségügyi okokra hivatkozva
- Előtte még sorban rúgja ki a miniszterelnököket, mintha ők lennének a hibásak
- mielőtt távozna, kinevezi az új miniszterelnököt
- február 1-én visszatér Khomeini.
- február 11-13: tetőpont. Az iráni hadsereg átáll Khomeini oldalára. Lövöldözések, utcai zavargások. De nagyobb megmozdulások nélkül mindenki átáll
- március 30-31: népszavazás. Iszlám köztársaság legyen-e Irán? 98% igen!

- Új alkotmány áprilisban

11.7. A túszdráma

- 1979. november 4-én fiatalok egyetemista tüntetők egy csoportja benyomul az USA teheráni nagykövetségére, és 52 amerikai állampolgárt ejt túszul, 444 napig fogva tartja őket
- Khomeini leszámol saját riválisaival. Forradalmi bizottságokat alakít szovjet mintára. Bazargant nevezi ki miniszterelnökké
- Megjelenik a Hezbollah – de ez nem ugyanaz a Hezbollah
- Szimbolikus jellegű is a túszdráma (1953-as CIA puccsra még emlékeznek)
- Megoldása:
 - Harmadik utas csatornákon keresztül tárgyalások
 - Sah rákos lesz, megy össze-vissza a világban, majd meghal
 - Afganisztáni szovjet intervenció megkezdődik
 - A túszok kiszabadítására akció: de befuccsol.
 - 1980 szeptemberében Madzslesz elfogad egy határozatot: 3 feltétel a túszok elengedéséért.
 - 12 mrd USD befagyasztásának feloldása
 - Be nem avatkozás az iráni belügyekbe
 - sah pénzeszközeinek visszaszolgáltatása
 - Reagan beiktatási után 20 perccel engedik el őket

11.8. Az iraki-iráni háború

- Saat el-Arab szerződés: a határ a „Thalweg”
- Huszein felmondja ezt a szerződést. Megtámadja Iránt.
- Valós okok:
 - regionális versengés
 - iszlám forradalom (Huszein nem értett egyet a vallási alapon szerveződő forradalommal)
 - iráni olajmezők (Arabisztán)
 - Huszein belső hatalmának megszilárdítása
 - pánarabizmus: Nasszer és Kadhafi is szószólója, most meg Huszein is.
- 80. szeptember 22-én indul meg az offenzíva
- 86-87-re kimerül mindkét állam, majd Irak kerekedik felül. Huszein gázfegyvereket vet be a kurdok ellen.
- ENSZ BT 598-as határozata (1987)
- 1988. augusztus 20 – fegyverszünet aláírása. 90-ben lép életbe a béke
- Óriási veszteségek
- Irán vesztesége kb. 70-90 mrd. USD
- Iraké kb. 90-110 USD.
- 1 millió ember hal meg/tűnik el/esik fogságba

11.9. Az Irán-kontra affér

- A nicaraguai kontrák támogatása, amerikai túszok szabadon engedése
- Izraeli közvetítés
- 1983-tól tart, de csak 86-ban robban ki
- USA 86-ig Iránt támogatja, onnantól Irakot
- Irak és a Hezbollah kapcsolata jelentős
- Amerika nem teljesen etikusan járt el. Sajt reálpolitikai érdekei miatt volt hajlandó egyezkedni azzal az Iránnal, amit elítélt.

11.10. Az Iráni Iszlám Köztársaság berendezkedése

- *Velájat-e fákih* koncepció: az iszlám jogtudós szerepére épül hatalom
- **Vezető:** Legyen határozott személyiség, bátor, erős. Legyenek jó vezetői képességei, megfelelő politikai és társadalmi nézetei, illetve rendelkezzen mindenképpen az iszlám jogban való jártassággal is. Fontos még hogy kegyes és igazságos legyen az iszlám ummához.
 - o Hatáskörei: majdnem teljhatalom a végrehajtásban, bírákat ő nevezi ki, dönt béke-háború kérdéseiben, médiát kontrollálja
 - o Alkotmány név szerint említi Khomeinit!
- **Madzslesz:** képviseleti szerv, 290 tag. Demokratikus módon szerveződik. Zsidók, keresztények is képviselve vannak
- **Őrök Tanácsa:** AB nagyjából. Feladatuk, hogy a *saría* maradéktalanul érvényesüljön. Értelmezi az alkotmányt, felügyeli a szakértők gyűlésének választását, köztársasági elnöki és parlamenti választásokat és népszavazásokat
 - o 12 tagja van
- **„Rend helyreállításában igazságot tevő tanács”:** egyeztető szerv az Őrök Tanácsa és a Madzslesz között. 2005 óta megnövelt hatáskörökkel működik. 20-30 tag
- **Szakértők gyűlése:** legfelsőbb vezető megválasztásért felelős, 86 tag, közvetlen választás 8 évre. Kizárólag a síita klérus tagjai!
- Autoriter és kifejezetten demokratikus vonások egyaránt jelen vannak
- Iszlám Köztársaság Pártja a legjelentősebb párt
- Iszlám forradalmi Párt

11.11. Irán napjainkig

- 3 köztársaságot említenek: Khomeini, Ráfszándzsani, Khátami. Mindegyik sajátos vonásokkal bír
- 2005 óta Áhmandinezsád alatt visszarendeződés figyelhető meg: ígérek vannak, de nincs sok remény
- Két fontos kérdés: Kaszpi-tenger kérdése és az iráni atomprogram

Kaszpi-tenger kérdése

- Szovjetunió felbomlása után nem lett tisztázva a Kaszpi-tenger jogállása. Irán azt mondja, hogy az öt parti államnak egyenlően kell részesedniük a partszakaszból
- Oroszország szerint arányosan
- Iráni partszakasz: 11 %. Saját javaslata szerint 20 % lenne, de az oroszoknak is annyi lenne, nekik ez kevés.
- 12 trillió USD-nek megfelelő energiahordozó van itt (főleg földgáz)

Atomprogram

- 50-es években indul meg.
- Eleinte az USA szolgáltatja nekik a nukleáris technológiát. Német és franciák is részt vesznek benne, majd Pakisztán is. Napjainkban az orosz és kínai befolyás a legjelentősebb.
- A sah atomfegyverek megszerzését is kilátásba helyezte, de a forradalommal ezt megtörik.
- Khomeini kijelenti, hogy ez nem összeegyeztethető az iszlámmal, félbeszakad az atomprogram. (Ekkor békés atomról van szó)
- Ráfszándzsani idejében Oroszország segít Iránnak.
- Irán a 68-as atomsorompó egyezmények tagja, de a biztosítéki egyezményeknek nem tagja (ezt 97-98-ban írták alá)

- Ez engedné meg a – többek között helyszíni – ellenőrzést.
- A NAÜ szerint (2002-es jelentés) Iránban uránt dúsítanak
- Irán 2003-ban ígéretet tesz, hogy abbahagyja az urándúsítást
- Arak, Natanz és Bushehr területén vannak a legjelentősebb létesítmények
- Mik a problémák az atomprogrammal?
 - Békés vagy katonai célú-e?
 - Centrifugák
 - Hosszú hatótávolságú rakéták
- ENSZ BT szankciók